

Микола Белесков

**АУДИТ
ЗОВНІШНЬОЇ
ПОЛІТИКИ:
УКРАЇНА-
ЯПОНІЯ**

ДИСКУСІЙНА ЗАПИСКА

Микола Белесков

АУДИТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ:

**УКРАЇНА-
ЯПОНІЯ**

ДИСКУСІЙНА ЗАПИСКА

Київ
2016

Публікація підготовлена у рамках проекту Інституту світової політики «Аудит зовнішньої політики України». Цей проект виконується за підтримки Чорноморського фонду для регіональної співпраці (BST) Німецького фонду Маршалла (GMF).

Звіт дослідження є винятковою відповідальністю Інституту світової політики та не обов'язково відображає погляди Чорноморського фонду для регіональної співпраці (BST) і Німецького фонду Маршалла (GMF). Забороняється відтворення та використання будь-якої частини цього дослідження у будь-якому форматі, включаючи графічний, електронний, копіювання чи використання в будь-який інший спосіб без відповідного посилання на оригінальне джерело.

Фото:

Адміністрація Президента,
Facebook-сторінка об'єднання «Краяни»

Автор:

Микола Белєсков

Координатор проекту:

Катерина Зарембо

ЗМІСТ

1. Вступ	4
2. Українські інтереси стосовно Японії й інтереси Японії стосовно України	9
2.1. Політичний вимір взаємодії	9
• Демократична Україна із ринковою економікою як надійний партнер Японії	9
• Відносини із Україною як можливість для Японії реалізувати власні підходи до міжнародної безпеки і зовнішньої політики	12
• Підтримка з боку Японії у протидії агресії РФ проти України	16
2.2. Економічний і технічний вимір взаємодії	21
• Японія як джерело модернізаційних ресурсів для України	21
• Взаємна торгівля і прямі іноземні інвестиції	27
2.3. Ядерна безпека у відносинах Україна-Японія	32
3. Хто є хто? Групи інтересів і групи впливів	36
• Діалог на найвищому рівні	36
• Українська громада в Японії	36
• Комітет із економічного співробітництва з Україною Японської федерації бізнесу «Кейданрен»	39
• Японське агентство з міжнародного співробітництва (JICA)	41
• Міжпарламентське співробітництво	43
4. Наявні та потенційні конфлікти і ризики у двосторонніх відносинах	45
5. Рекомендації	49
6. Подяка	52

1. ВСТУП

Для України, пріоритети зовнішньої політики якої зосереджені, передусім, на відносинах із країнами власного Євроатлантичного регіону, вибудовування відносини із країнами інших макрорегіонів Євразії завжди було викликом. Яскравим прикладом цього є українсько-японські відносини.

З одного боку, якщо поглянути на кількість візитів і зустрічей на різних рівнях і в різних форматах, діалог між двома країнами був інтенсивний протягом усього часу існування двосторонніх відносин. За цей період було створено відповідні механізми співпраці і координації. У 1999 році Україна і Японія вирішили започаткувати інститут політичних консультацій на рівні заступників міністрів закордонних справ. Після цього найінтенсивніші політичні контакти між представниками двох країн розвивалися на рівні керівників МЗС, підтвердженням чому став обмін візитами очільників зовнішньополітичних відомств двох країн у 2003 і 2004 роках¹². Пізніше під час візиту тодішнього міністра закордонних справ Японії Таро Асо до Києва (30 червня–1 липня 2006 року) було проведено установче засідання Українсько-японського комітету зі співробітництва на рівні міністрів закордонних справ. Такий крок став результатом рішення українсько-японського саміту на найвищому рівні, що відбувся у липні 2005 року. Зустрічі у форматі Українсько-японського комітету зі співробітництва відбувалися в 2008 і 2013 роках. Усього ж на сьогодні було проведено 9 взаємних візитів керівників зовнішньополітичних відомств України і Японії.

Окрім того, за 25 років існування відносин було створено низку інших механізмів співробітництва – Українсько-японська комісія з науково-технічного співробітництва (засідання у 2006, 2011 і 2013 роках), спільні засідання Комітету з економічного співробітництва Японської федерації бізнесу «Кейданрен» і Координаційної ради з питань економічного співробітництва при Міністерстві економіки України,

1 *Joint Communiqué between Japan and Ukraine, September 1, 2003, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/ukraine/joint0309.html>*

2 *Visit to Japan by Mr. Kostyantyn Gryshchenko, Minister for Foreign Affairs of Ukraine - The New Phase of developing Japan-Ukraine Relations, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/ukraine/meet0406.html>*

Парламентська асоціація дружби «Японія-Україна» і депутатська група із міжпарламентських зв'язків із Японією ВРУ. Окремим механізмом співробітництва є інститут міст-побратимів – Одеса-Йокогама (з 1965) і Київ-Кіото (з 1972). Окрім того, йдеться про можливість започаткування інституту побратимства між містами Миколаїв і Нагасакі.

Кількість візитів на найвищому рівні до Японії також може бути гарним індикатором формальної зацікавленості офіційного Києва розвивати відносини із Токіо. Саме в такому ракурсі можна оцінювати перший офіційний візит Президента України Леоніда Кучми до Японії 22-25 березня 1995 року, який увінчався підписанням із прем'єр-міністром Томічі Мураємою «Спільної заяви України та Японії»³. Це був перший програмний документ, який визначав пріоритетні напрямки співпраці між двома країнами на майбутнє. Тим самим була започаткована практика підписання спільних заяв як програмних документів розвитку двосторонніх взаємин у рамках самітів на найвищому рівні. 19-24 липня 2005 року відбувся візит Президента України Віктора Ющенка до Японії, під час якого було підписано Спільну заяву про нове партнерство у XXI столітті⁴. Врешті-решт, 18-21 січня 2011 року Японію з офіційним візитом відвідав Віктор Янукович, у результаті чого було підписано Спільну заяву щодо українсько-японського глобального партнерства⁵. Цей документ і досі залишається основоположним у питаннях українсько-японських взаємин, не зважаючи на те, що ключові положення даної заяви до цього часу були реалізовані.

З іншого боку, попередня практика візитів до Японії президентів України чітко показувала, що звичним було здійснення офіційного візиту на початку каденції із метою надати імпульсу відносинам із подальшим його згасанням до обрання нового очільника держави. Більше того, усі вищезгадані програмні документи значною мірою стосувалися не питань двосторонніх відносин як таких, а актуальних питань світової політики. Так само порівняння документів 1995, 2005 і 2011 років чітко фіксує фактичну незмінність порядку денно-

3 *Спільна заява України та Японії*, http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/392_031

4 *Joint Statement on a New Partnership in the 21st Century between Japan and Ukraine*, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/ukraine/joint0507.html>

5 *Joint Statement on Japan-Ukraine Global Partnership*, http://japan.kantei.go.jp/kan/statement/201101/18ukraine_e.html

го двосторонніх відносин. Окрім того, проголошення у 2011 році відносин глобального партнерства між Україною і Японією фактично супроводжувалося, як це не парадоксально, зменшенням переліку питань щодо партнерства порівняно із документом 2005 року.

Більше того, подальші кроки України почасти суперечили положенням заяви про глобальне партнерство. Так у 2013-2015 роках в Україні існувало спецмито на імпорт автомобілів, що викликало протести з боку Японії і змусило її подати відповідне звернення до СОТ, оскільки рішення України суперечило правилам цієї міжнародної організації⁶. Хоча у Спільній заяві про глобальне партнерство 2011 року Україна і Японія дали зобов'язання взаємно поважати принципи СОТ. Загалом же економічний вимір українсько-японських відносин до останнього часу не викликав особливого оптимізму. Взаємодії в економічній сфері зводилися до імпорту готової продукції із високою доданою вартістю до України замість японських прямих іноземних інвестицій(ПІІ) для розвитку місцевої промисловості. Як наслідок, це призводило до значного дисбалансу у взаємній торгівлі на користь Японії. Тим самим на думку як українських так і японських експертів існуючий потенціал у відносинах між Україною і Японією не використовувався на 90%⁷. При цьому в більшості випадків така ситуація складається виключно через позицію української сторони.

Однак війна, яку розв'язала РФ проти України, мала непередбачуваний позитивний вплив на українсько-японські відносини. Це проявилось в активній і принциповій позиції щодо агресії Москви, яку зайняла Японія. Своєю солідарністю з Україною вона продемонструвала у формі активної політичної позиції, а також санкцій та обмежувальних заходів проти Росії. Паралельно із цим офіційний Токіо виступив як один із найбільших донорів фінансової і матеріальної допомоги Україні. Такі кроки відбувалися на тлі інтенсифікації політичного діалогу на всіх рівнях, зокрема на найвищому. 5-6 червня 2015 року відбувся перший в історії двосторонніх відносин візит Прем'єр-міністра Сіндзо Абе до України, метою якого було переза-

⁶ Україна скасувала спецмита на імпорт авто, http://www.bbc.com/ukrainian/business/2015/09/150930_auto_import_tax_az

⁷ *Japan-Ukraine Relations: Untapped Potential*, <http://thediplomat.com/2016/04/japan-ukraine-relations-untapped-potential/>

пустити відносини, а 5-7 квітня 2016 року Президент Порошенко відвідав із робочим візитом Японію^{8,9,10}. Як наслідок, сторони вирішили проголосити 2017 рік роком Японії в Україні. Крім того, в японського бізнесу збільшився інтерес до України після підписання Угоди про ЗВТ із ЄС.

Таким чином, на сьогодні в українсько-японських відносинах відкрилося справжнє вікно можливостей на тлі інтенсифікації політичного діалогу і посилення зацікавленості японського бізнесу щодо потенціалу України. Сіндзо Абе під час візиту до Києва чітко задекларував, що метою його політики щодо України є «відкриття нових сильних сторін партнерства»¹¹. Тому принципово важливим є не просто зберегти нинішню позитивну динаміку відносин, а й створити міцну базу для сталого характеру двосторонніх взаємин незалежно від дій третіх сторін. В іншому випадку Україна у своїх відносинах із Японією ризикує знову повторити попередній досвід інтенсифікації діалогу на початку каденції нового очільника держави і його поступове згасання разом із збереженням традиційного порядку денного двосторонніх відносин.

На сьогоднішні інтереси України щодо Японії стосуються низки важливих питань:

1. Отримання допомоги від Японії у процесі модернізації і проведенні реформ через реалізацію міжурядових програм, збільшення обсягів взаємної торгівлі і ПІІ.

8 Сіндзо Абе: Японія готова розширювати партнерські відносини з новою Україною, <http://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/sindzo-abe-yaponiya-gotova-rozshyruvaty-partnerski-vidnosyny-z-novoyu>

9 Костянтин Єлісеєв: Візит Президента до Японії важливий крок для україно-японської співпраці, <http://www.president.gov.ua/news/kostyantinyelisyeyev-vizit-prezidenta-do-yaponiyi-vazhlivij-36968>

10 In visit to Ukraine, Abe urges Poroshenko to implement cease-fire, http://www.japantimes.co.jp/news/2015/06/06/national/politics-diplomacy/abe-visits-ukraine-for-talks-with-poroshenko-en-route-to-g-7-meet-in-germany/#.WD2G935g_Dc

11 «Цей візит відкрив нові сильні сторони нашого партнерства», <http://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/cey-vizyt-vidkryv-novi-sylni-storony-nashogo-partnerstva>

2. Перехід на нинішньому етапі від міжурядових програм до активного залучення японського корпоративного капіталу до модернізації України.
3. В умовах продовження агресії РФ проти України важливим є збереження нинішнього рівня політичної та економічної підтримки, що її надає офіційний Токіо, а також збереження уже запроваджених Японією санкції та обмежувальних заходів щодо РФ.
4. Отримання подальшої матеріальної і технічної допомоги щодо ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС і посилення ядерної безпеки.

Зі свого боку, Японія далі продовжує декларувати наступні інтереси стосовно України:

1. Зацікавленість у становленні України як демократичної держави із ринковою економікою як надійного партнера, а також готовність активно цьому сприяти через надання різноманітної допомоги, зокрема через сприяння залученню ПІІ.
2. Невизнання наслідків агресії РФ проти України у формі де-юре окупації Криму і де-факто окупації ОРДЛО для попередження реалізації подібного сценарію у відносинах із КНР щодо спірних островів Сенкаку/Даоюйдао.
3. Знаходження балансу між продовженням політики підтримки України в українсько-російській війні, а з іншого, створення усіх необхідних умов для вирішення проблеми чотирьох спірних Курильських островів і підписання мирної угоди із РФ.
4. Продовження співпраці у питаннях після аварійного реагування по лінії Чорнобиль-Фукусіма для отримання унікального українського досвіду і можливості тестування методик в зоні відчуження, які потім використовуватимуться для подальшої ліквідації наслідків аварії на АЕС Фукусіма.

Тому можна констатувати, що на сьогодні інтереси України і Японії щодо одне одного збігаються і доповнюються, що дає можливість сторонам максимально реалізувати наявний потенціал двосторонніх взаємин.

2. УКРАЇНСЬКІ ІНТЕРЕСИ СТОСОВНО ЯПОНІЇ Й ІНТЕРЕСИ ЯПОНІЇ СТОСОВНО УКРАЇНИ

2.1. ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ВЗАЄМОДІЇ

Демократична Україна із ринковою економікою як надійний партнер Японії

У всіх документах двосторонніх відносин та односторонніх заявах, які стосувалися України, Японія завжди декларувала, що зацікавлена у розвитку демократії і ринкової економіки в нашій державі¹². При цьому із 2007 року така політика щодо України стала частиною загальної стратегії щодо побудови «Дуги свобод і процвітання» в Євразії і однією із загальних основ зовнішньої політики Японії. Міністр закордонних справ Таро Асо у промові від 30 листопада 2006 року окреслив основи даної стратегії. Відповідно до неї, Японія сприяє формуванню поясу з успішних і демократичних держав¹³. Надаючи офіційну допомогу, вона підтримує гарантування базових потреб людини, а саме: охорону здоров'я та освіти, утвердження демократії, розвиток інфраструктури і юридичної бази, згідно з історичними особливостями тієї чи іншої країни. Відповідно до цієї концепції, було вирішено розвивати співробітництво по лінії ГУАМ+Японія.

У рамках цього механізму відбувалися як консультації на високому рівні, так і проведення семінарів у визначених сферах співпраці: щодо енергозберігаючих технологій (вересень 2007), сприяння торгівлі та інвестиціям (лютий 2009), сприяння туризму (листопад 2009), кризовий менеджмент катастроф (березень 2011), енергетична безпека (січень 2012), з питань транспорту (листопад 2012), з питань сільського господарства (березень 2013), медичної сфери (лютий 2014), управління водними ресурсами (березень 2015). Тим самим в рамках цього механізму Японія також опосередковано сприяла розбудові інституційного і кадрового потенціалу України

12 *Statement by the Minister for Foreign Affairs of Japan on the Situation in Ukraine*, http://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000204.html

13 *A New Pillar for Japanese Diplomacy: Creating an Arc of Freedom and Prosperity*, <http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2007/chapter1.pdf>

через передачу наявного досвіду у вищезначених сферах через проведення семінарів із залученням українських спеціалістів¹⁴.

Як наслідок, у грудні 2015 року у рамках роботи конференції ОБСЄ у Белграді відбулася зустріч по лінії ГУАМ+Японія¹⁵. За результатами цієї зустрічі було підписано програму щодо співробітництва в майбутньому. Цей документ передбачає такі сфери співпраці: проведення консультацій із широкого кола питань для підтримання міжнародного миру і безпеки на основі принципів міжнародного права, розробка та імплементація практичних програм між Японією і країнами ГУАМ, співпраця у сферах взаємного інтересу, продовження діалогу щодо просування цілей формату ГУАМ+Японія.

На рівні двосторонніх відносин Японія далі декларує, що основними пріоритетами у відносинах із Україною залишається сприяння проведенню внутрішніх реформ, а також підтримка із протидії російській агресії

При цьому і на рівні двосторонніх відносин Японія далі декларує, що основними пріоритетами у відносинах із Україною залишається сприяння проведенню внутрішніх реформ, а також підтримка із протидії російській агресії¹⁶. У рамках внутрішньодержавного реформування Японія продовжує бути залученою як у двосторонньому,

так і багатосторонньому форматах. Для прикладу, із 2015 році у Міністерстві фінансів України працює японський фінансовий експерт¹⁷. Окремо на сьогоднішній день Японія залучена до процесу реформування української національної поліції¹⁸. Делегація МВС України цього року уже побувала з візитом в Японії для ознайомлення із досвідом місцевих правоохоронних структур. На сьогодні ідуть переговори щодо залучення японських експертів для проведення тренінгів, а також залучення японських технічних розробок у діяльності української поліції. Це фактично є відображенням

¹⁴ *GUAM-Japan Cooperation Program*, <http://guam-organization.org/node/1783>

¹⁵ *Japan-GUAM Cooperation Program*, <http://www.mofa.go.jp/mofaj/files/000115518.pdf>

¹⁶ *Message from Ambassador Sumi*, http://www.ua.emb-japan.go.jp/ukr/taishi/greeting_2014_en.html

¹⁷ *Japan sent the financial expert to the Ukrainian Ministry of Finance*, http://www.3.nhk.or.jp/nhkworld/english/news/20160121_07.html

¹⁸ *Японія надасть технічну допомогу українській поліції*, http://dt.ua/UKRAINE/yaponiya-nadast-tehnichnu-dopomogu-ukrayinskiy-policiyi-223454_.html

практики Японії, яка реалізовувалася протягом усього періоду існування двосторонніх відносин як щодо направлення власних спеціалістів для передачі досвіду (близько 200 осіб), так і прийому на стажування українських чиновників (близько 600 осіб). У рамках переговорів під час візиту Сіндзо Абе до України у червні 2015 року йшлося про можливість запрошення до 100 українських чиновників для ознайомлення із японським досвідом управління та адміністрування.

Водночас, посольство Японії в Україні активно залучене до внутрішнього реформування через механізм Групи послів країн G7. Даний координаційний механізм був створений відповідно до рішення саміту лідерів країн G7 у 2015 році. Згідно з ним, послы цих країн в Україні виступають із спільною консолідованою позицією щодо питань внутрішніх реформ. При цьому керівництво у цій Групі належить послу країни G7, яка головує протягом року. У 2016 році Групу послів країн G7 очолював Посол Японії в Україні Шігекі Сумі. Протягом 2016 року Група послів країн G7 разом із низкою інших послів виступила із низкою критичних заяв, які мали попередити сповільнення реформ в Україні. Гарним прикладом є заява щодо високого рівня виконання е-декларування серед українських чиновників¹⁹. Зрештою, Японія сьогодні позитивно дивиться на перспективи внутрішньодержавного реформування України для перетворення на надійного партнера на міжнародній арені, при цьому чітко розуміючи що сам процес реформ займає значний час.

Отже, така позиція Японії створює як додаткові можливості для України, так і покладає на неї додаткову відповідальність. Зацікавленість офіційного Токіо у становленні демократичної України із ринковою економікою разом із готовністю надавати на це кадрові і матеріальні ресурси як на двосторонньому так і багатосторонньому рівні є додатковим чинником, який може сприяти успішності внутрішньодержавних перетворень. З іншого боку офіційний Київ має постійно на практиці демонструвати Японії максимальну ефективність щодо застосування отриманої допомоги. Оскільки в

¹⁹ *Послы країн G7 відзначають високий рівень виконання е-декларування серед високопосадовців*, <http://www.radiosvoboda.org/a/news/28093267.html>

іншому випадку можливе виникнення японського варіанту «втоми від України», зважаючи на масштаби залучення Японії до питань внутрішньодержавного реформування на нинішньому етапі.

Відносини із Україною як можливість для Японії реалізувати власні підходи до міжнародної безпеки і зовнішньої політики

У своїй зовнішній політиці Японія, як і кожна велика країна, відштовхується від унікальної ідентичності і бачення свого місця у світовій політиці. Останнє передбачає проведення активної політики в глобальних масштабах і реалізацію свого лідерського потенціалу. Крім того, зовнішня політика офіційного Токіо спирається на низку принципів, серед яких важливе місце має повага до міжнародного права, і, як наслідок, недопущення зміни кордонів силовим способом. Також із 1990-х років не менш важливе значення у зовнішній політиці Японії має наголос на так звану «людську безпеку» (human security), де головним об'єктом політики є не держава, а окрема людина. Тим самим політика Японії має на меті гарантувати базові потреби людини, що відображається у реалізації конкретних проєктів²⁰.

В українсько-японських взаєминах такий підхід позначився у декларуванні офіційним Токіо власної чіткої позиції щодо ситуації всередині і навколо України. Яскравим прикладом цього є заяви, які стосувалися виборів Президента України 2004 року, українсько-російської газової війни 2009 року чи подій Євромайдану²¹. Зокре-

²⁰ *Japan and Human Security: The Derailing of a Foreign Policy Vision*, http://isdpeu/content/uploads/images/stories/isdp-main-pdf/2011_edstrom_japan-and-human-security.pdf

²¹ *Statement by the Press Secretary/Director-General for Press and Public Relations, Ministry of Foreign Affairs, on the Presidential Runoff Election in Ukraine*, <http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2004/11/1124-2.html>; *Statement by the Press Secretary/ Director-general for Press and Public Relations, Ministry of Foreign Affairs, on Natural Gas from Russia to Ukraine*, http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2009/1/1186154_1126.html; *Statement by Minister for Foreign Affairs, on the Presidential Election in Ukraine*, <http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2004/12/1203-2.html>; *Statement by the Press Secretary, Ministry of Foreign Affairs of Japan, on the clashes between anti-government demonstrators and police in Kiev*, http://www.mofa.go.jp/press/release/press1e_000009.html

ма, під час президентських перегонів 2004 року Японія через присутність власних спостерігачів, а також механізми фінансування ОБСЄ і українських НУО сприяла проведенню виборів, відповідно до міжнародних стандартів²².

Однак особливо така активна позиція Японії як одного із глобальних лідерів чітко проявилася під час українсько-російської війни. У своїй політиці щодо агресії РФ проти України уряд Японії виходив із того, що політика Москви впливає на безпеку не лише Європи, а й Азії, а отже, є питанням світової політики, а не регіональним явищем²³. Таке сприйняття українсько-російського конфлікту неодноразово у своїх публічних заявах також підтверджував нинішній Посол Японії в Україні Шігекі Сумі. Понад те, Біла книга із оборони Японії 2015 року чітко визначала, що війна РФ проти України є загрозою для всього світу²⁴.

Як наслідок, Японія у 2014 році стала одним із ініціаторів ідеї розробки плану дій щодо допомоги Україні на рівні країн G7. Саме у тісній координації із країнами цього об'єднання Японія вибудовує власну політику щодо України. Це, зокрема, зумовило підтримку ідеї діалогу між сторонами у конфлікті як єдиного способу вирішення протиріч при паралельній готовності посилювати санкції щодо РФ у відповідь на відмову Кремля конструктивно вирішувати протиріччя. Саме тому Японія вітала проведення зустрічі у Женеві 17 квітня 2014 року і досягнення відповідних домовленостей між сторонами²⁵. Паралельно із цим 25 квітня 2014 року, щоб забезпечити прозорі і демократичні вибори Президента України 25 травня

22 Assistance for the Presidential Runoff Re-election in Ukraine, <http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2004/12/1220-2.html>

23 Japan expresses concern over Russia's Ukraine move, <https://www.japantoday.com/category/politics/view/japan-expresses-concern-over-russias-ukraine-move>

24 Defense of Japan 2015, http://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/pdf/2015/DOJ2015_1-1-4_web.pdf

25 Японія високо оцінила чотиристоронні домовленості між Україною, Росією, США та ЄС, досягнуті на зустрічі у Женеві, <http://japan.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/21938-japonija-visoko-ocinila-chotiristoronni-domovlenosti-mizh-ukrajinoju-rosijeju-ssha-ta-jes-dosyagnuti-na-zustrichi-u-zhenevi>

2014 року, а також гарантувати нормальне функціонування новоствореної Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ, Японія вирішила виділити 300 тисяч євро для Ради Європи і 500 тисяч євро для ОБСЄ²⁶.

Цікаво відзначити і те, що питання агресії Росії проти України у цей період стало предметом обговорення і координації під час зустрічей лідерів Японії із представниками третіх сторін. Так, українське питання обговорювалося під час зустрічі Сіндзо Абе з Бараком Обамою 24 квітня 2014 року під час візиту очільника США до Японії, під час європейського турне Сіндзо Абе і переговорів із лідерами ФРН, Великої Британії, Франції, ЄС і НАТО 29 квітня – 7 травня 2014 року; на переговорах Японія–ЄС 5 червня 2014 року у рамках саміту G7, під час візиту Фуміо Кісіді до ФРН 20 січня 2015 року²⁷.

Крім того, 10 листопада 2014 року під час зустрічі із Президентом РФ Володимиром Путіним на саміті АТЕС в Пекіні прем'єр-міністр Японії Сіндзо Абе чітко наголосив на занепокоєності ситуацією на Сході України, а саме, намірами сепаратистів провести вибори²⁸. Також він закликав до повного виконання Мінських домовленостей і відзначив роль Росією у цьому питанні. Згодом, 12 лютого 2015 року, Японія вітала підписання пакету угод Мінськ-2 і чітко зафіксувала свою позицію, що без виконання Росією своїх зобов'язань, відповідно до цих домовленостей, не може бути мови про скасування Японією санкцій і обмежувальних заходів²⁹. Врешті-решт, під час робочого візиту Президента Порошенка до Японії

²⁶ Assistance for the Presidential Runoff Re-election in Ukraine, <http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2004/12/1220-2.html>

²⁷ Joint Press Conference with President Obama and Prime Minister Abe of Japan, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/04/24/joint-press-conference-president-obama-and-prime-minister-abe-japan>; Merkel and Abe discuss Ukraine crisis and trade, <http://www.dw.com/en/merkel-and-abe-discuss-ukraine-crisis-and-trade/a-17603946>; Press Conference by Prime Minister Shinzo Abe Following the G7 Summit Thursday, June 5, 2014, http://japan.kantei.go.jp/96_abe/statement/201406/0605naigai.html

²⁸ Japan-Russia Summit Meeting November 9, 2014, http://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page4e_000152.html

²⁹ Statement by Foreign Minister Fumio Kishida on the ceasefire agreement in eastern Ukraine, http://www.mofa.go.jp/press/release/press12e_000001.html

у квітні 2016 року Сіндзо Абе запевнив його, що сприятиме активному розгляду питань, пов'язаних з Україною, на саміті лідерів G7 в місті Шіма 26-27 травня 2016 року³⁰. За результатами роботи саміту лідерів G7 було опубліковано декларацію, в якій питання українсько-російського конфлікту було винесено як окремий пункт питань міжнародних відносин. У декларації стосовно конфлікту чітко наголошувалося на тому, що Росія має використати вплив на сепаратистів для реалізації Мінських домовленостей³¹. Окрім того, нагадувалося про те, що санкції щодо Росії будуть скасовані лише у випадку повного виконання Мінських домовленостей. Також декларація чітко проголошувала подальшу підтримку внутрішніх реформ в Україні і готовність країн G7 надавати відповідну допомогу.

З іншого боку, не можна забувати про особливе місце, яке у зовнішній політиці Японії займає питання людської безпеки (human security). Саме такий вимір зовнішньої політики Японії визначив готовність надавати різнопланову гуманітарну допомогу Україні із початком війни із РФ. Однак це лише частина проектів, які розвиває Японія в Україні і які безпосередньо пов'язані із виміром людської безпеки. Так, із 2004 року Японія реалізує щороку від 10 до 15 проектів за програмою «Кусаноне». На сьогодні за цією програмою було реалізовано 103 проекти загальною вартістю 7,5 млн. доларів³². Основу цієї програми складає надання грантової безоплатної допомоги на ремонт шкіл та закупівлю необхідного медичного обладнання для районних лікарень. Такі проекти допомагають посилювати український людський капітал, тому через проекти програми «Кусаноне» Японія також опосередковано сприяє розвитку України.

Загальна сума наданої допомоги за майже четверть століття існування двосторонніх відносин нараховує 3 млрд. доларів

30 *Abe meets with Ukraine president, vows to raise Crimea issue at G-7 summit*, <http://www.japantimes.co.jp/news/2016/04/06/national/politics-diplomacy/abe-meets-with-ukraine-president-vows-to-raise-crimea-issue-at-g-7-summit/#.WEGxmBDjPOU>

31 *G7 Ise-Shima Leaders' Declaration*, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2016/05/27/g7-ise-shima-leaders-declaration>

32 *Допомога Японії Україні*, http://www.ua.emb-japan.go.jp/jpn/bi_ua/oda/160721_summary_ua.pdf

Як бачимо, Японія сьогодні перетворилася на одного з найбільших донорів України. Загальна сума наданої допомоги за майже четверть століття існування двосторонніх відносин нараховує 3 млрд. доларів. Для порівняння у 2014-2015 роках ЄС надала макрофінансової допомоги на 2,21 млрд. євро і 256 млн. євро гуманітарної допомоги³⁵.

Підтримка з боку Японії у протидії агресії РФ проти України

В умовах війни, яку веде Росія проти України, офіційний Київ зацікавлений у максимальній підтримці міжнародного співтовариства у протидії агресії. Політика Японії у цьому напрямку зосереджується на двох основних напрямках – запровадження санкцій та обмежувальних заходів щодо РФ та надання фінансової, матеріальної і технічної допомоги Україні.

Японія є унікальною країною в Азії, оскільки вона єдина ввела низку обмежувальних санкцій і заходів щодо Росії у відповідь на агресію проти України

Слід чітко визнати, що Японія є унікальною країною в Азії, оскільки вона єдина ввела низку обмежувальних санкцій і заходів щодо Росії у відповідь на агресію проти України³⁴. Уже 18 березня 2014 року Японія припинила переговори із Росією щодо угоди із послаблення візових вимог, угод щодо мирного використання космосу і запобігання небезпечній військовій діяльності³⁵.

30 квітня 2014 року Японія заявила про відмову надавати візи 23 особам із РФ, причетним до агресії проти України. Паралельно із цим Sumitomo Mitsui Banking Corporation (SMBC) і Bank of Tokyo –

³³ *Report from the Commission to the European Parliament on the implementation of macro-financial assistance to third countries in 2015*, http://ec.europa.eu/economy_finance/eu_borrower/documents/council_parliament_proposal_ukraine_en.pdf

³⁴ *Japan Eyes Sanctions on Russia*, <http://thediplomat.com/2014/03/japan-eyes-sanctions-on-russia/>

³⁵ *Statement by the Minister for Foreign Affairs of Japan on the Sanctions against Russia over the situation in Ukraine*, http://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000281.html

Mitsubishi (UFJ) ухвалили рішення про скорочення активності в Росії³⁶. 5 серпня 2014 року Японія заморозила активи 40 осіб і 2 компаній із анексованого Криму³⁷. А 24 вересня 2014 запровадила ще низку санкцій та обмежувальних заходів щодо заборони експорту озброєння, а також заборонила низці банків РФ (Сбербанк, ВТБ-банк, Внешнекономбанк, Газпромбанк, Россельхозбанк) розміщати займи у Японії³⁸. Такий крок було зроблено, зокрема, щоб показати солідарність із союзниками по G7, які влітку 2014 року ухвалили найважливіші санкції щодо РФ. Урешті-решт, 9 грудня 2014 року з'явилася заява МЗС Японії про запровадження урядом країни санкцій у формі замороження активів осіб, причетних до анексії Криму і Севастополя та агресії на Сході України. Санкції стосувалися 26 осіб і 14 організацій³⁹. Японія вдалася до таких жорстких заходів, попри те, що Росія є четвертим за обсягами постачальником газу і п'ятим за обсягами постачальником нафти до цієї країни. При цьому на 2013 рік Росія була лише 12 торговим партнером для Японії, і на неї приходилося 1,5% загального товарообігу країни. Із цих 1,5% більше 50% складав експорт автомобілів (350 тисяч). За японськими прямими іноземними інвестиціями РФ займає 21 місце (0,2%)⁴⁰. Водночас, слід відзначити, що політичні контакти не було припинено повністю, чому є свідченням зустріч Путін-Абе на саміті АТЕС у листопаді 2014 року, а також зустрічі у вересні 2015, травні, вересні і листопаді 2016 року. Але при цьому було скасовано візит Володимира Путіна до Японії, який планувався на кінець 2014 року. Тим самим Японії фактично вдалося знайти баланс між необхідністю демонструвати солідарність з Україною

³⁶ *Banks retreat from Moscow deals*, <https://www.ft.com/content/36e988ea-c576-11e3-89a9-00144feabd0c>

³⁷ *Japan Imposes New Sanctions on Russia but Keeps a Diplomatic Door Open*, http://www.nytimes.com/2014/08/06/world/asia/japan-keeps-door-to-russia-open-while-imposing-sanctions.html?_r=0

³⁸ *Japan passes fresh round of sanctions against Russia over Ukraine*, <http://www.japantimes.co.jp/news/2014/09/24/national/politics-diplomacy/japan-passes-fresh-round-sanctions-russia-ukraine/#.WEG1nhDjPOU>

³⁹ *Japan Widens Russia Sanctions List Ahead of Putin Visit*, <https://themoscowtimes.com/articles/japan-widens-russia-sanctions-list-ahead-of-putin-visit-42119>

⁴⁰ *Ukraine Crisis: Costs of Economic Sanctions against Russia for Japan*, <https://eneken.ieej.or.jp/data/5543.pdf>

(не в останню чергу через позицію США), та збереженням каналів комунікацій з Кремлем через пріоритетність врегулювання територіальної суперечки щодо 4 островів Курильської гряди; і тим самим створення умов для підписання мирної угоди⁴¹.

Крім обмежувальних заходів і санкції щодо Росії, офіційний Токіо проводить політику допомоги Україні. 24 березня 2014 року уряд Японії оголосив про надання пакету економічної і технічної допомоги Україні на суму 150 млрд. єн, або 1,8 млрд. дол. за тодішнім курсом⁴². Це стало практичною реалізацією заяви Сіндзо Абе у процесі роботи саміту G7 в Нідерландах, що Японія готова надати максимальну допомогу для стабілізації України.

Основні напрямки надання допомоги:

- фінансова консолідація – 0,1 млрд. дол. з умовою отримання пакету допомоги від МВФ;
- модернізація станції аерації в Бортничих – 1,1 млрд. дол. у рамках ОДР;
- кредитна лінія (NEXI) для страхування торгівлі на 0,3 млрд. дол. для підтримання імпорту японських товарів в Україну;
- грантова допомога непроєктного типу – 3,5 млн. дол. на імпорт медичного обладнання;
- технічна допомога Японського агентства з міжнародного співробітництва (JICA).

Як наслідок, Україна почала отримувати допомогу від Японії у найкритичніший період протидії агресії Росії. 10 липня 2014 року було підписано угоду про грантову допомогу на закупівлю медобладнання на 3 млн. доларів. 17 липня 2014 у рамках візиту керівника МЗС Японії Фуміо Кісіді до України було підписано угоду про позику на здійснення економічних реформ, що дало можливість офіційному Києву отримати обіцяні 0,1 млрд. доларів на фінансову

⁴¹ *Considering the Effects of Japanese Sanctions Against Russia*, https://www.mitsui.com/mgssi/en/report/detail/1221522_10744.html

⁴² *Japan's Assistance to Ukraine 24 March 2014*, http://www.ua.emb-japan.go.jp/ukr/bi_ua/pressrelease/2014_2.html

консолідацію⁴³. Окрім того, Фуміо Кісида від уряду Японії передав Дитячому фонду ООН (UNICEF) і Товариству Червоного Хреста 217 тис. дол. для закупівлі найнеобхідніших товарів для внутрішньо переміщених осіб⁴⁴. 5 вересня 2014 року відбулася додаткова передача безоплатної гуманітарної допомоги Україні на 300 тис. дол. до вже наданої влітку. Також у листопаді 2014 року урядами Японії та України і ПРООН підписали угоду щодо виділення 5,8 млн. дол. на відновлення критичної інфраструктури на зруйнованому Донбасі. Перш за все, гроші пішли на відновлення шкіл і лікарень. Тим самим Японія реалізувала зобов'язання, висловлені прем'єр-міністром Японії Сіндзо Абе під час переговорів із Петром Порошенком 17 жовтня 2014 року під час саміту «Європа-Азія» в Мілані⁴⁵.

30 березня 2015 року було підписано угоду з урядом Японії про спільні проекти для відновлення східних регіонів України. Паралельно із цим протягом 2015 року уряд Японії виділив 15 млн. дол. на товари першої необхідності, медичне обладнання, відновлення соціальних об'єктів через різноманітні гуманітарні установи ООН для допомоги вимушеним переселенцям. У грудні 2015 року Японія та Україна підписали нову угоду щодо надання позики у 300 млн. дол. для макроекономічної стабілізації України⁴⁶. Ця угода реалізується у тісній співпраці зі Світовим банком. Позика надавалася на 20 років із шестирічним пільговим періодом під 1% річних. У березні 2016 року сторони ратифікували дану угоду через обмін нотами. Врешті-решт, під час візиту Петра Порошенка до Японії у квітні 2016 року Сіндзо Абе заявив про готовність надати додаткову гу-

Під час війни Росії проти України Японія лише через різні міжнародні організації надала гуманітарної допомоги на 39,6 млн. доларів

⁴³ *Japan-Ukraine Foreign Ministers' Meeting July 17, 2014*, http://www.mofa.go.jp/erp/c_see/ua/page22e_000461.html

⁴⁴ *У Києві відбудеться церемонія передачі гуманітарної допомоги переселенцям від Уряду Японії*, <http://lviv-redcross.at.ua/blog/2014-07-17-3743>

⁴⁵ *Japan-Ukraine Summit Meeting October 17, 2014*, http://www.mofa.go.jp/erp/c_see/ua/page18e_000112.html

⁴⁶ *Signing of Japanese ODA Loan Agreement with Ukraine for the Economic Reform Development Policy Loan (II): Contributing to economic and fiscal stabilization in Ukraine through support for institutional reform*, https://www.jica.go.jp/english/news/press/2015/151211_01.html

манітарну допомогу на суму 13,63 млн. доларів⁴⁷. Паралельно із цим уряд Японії також виділяє гроші через структури ПРООН, щоб допомогти вимушеним переселенцям відкрити власний бізнес у нових умовах⁴⁸. Усього ж під час війни Росії проти України Японія лише через різні міжнародні організації надала гуманітарної допомоги на 39,6 млн. доларів⁴⁹.

Політика «Проактивний внесок до справи миру» (Proactive Contribution to Peace) як загальна зовнішньополітична доктрина нинішнього прем'єр-міністра Сіндзо Абе чи не найкраще проявила себе саме у процесі підтримки України в умовах агресії Росії

Крім фінансової та гуманітарної, Японія надавала Україні чималу політичну підтримку. Уже 11 березня 2014 року мала місце телефонна розмова між керівником МЗС Японії Фуміо Кісідю і керівником МЗС РФ Сергієм Лавровим. Основною темою їхньої розмови була ситуація в Україні. Фуміо Кісіда висловив ідею про те, що Москва має почати справжній діалог з легітимною українською владою для вирішення всіх протиріч⁵⁰. Тим самим офіційний Токіо визнав легітимність нової влади, проти чого виступала Росія і що було частиною її плану бліц-кригу проти України. Більше того, у 2014-2015 роках Японія через ОБСЄ надсилала до України по 10 спостерігачів для участі у виборах Президента України (травень 2014), Верховної Ради (жовтень 2014) та органів місцевого самоврядування усіх рівнів (жовтень 2015), щоб прослідкувати і підтвердити відповідність цих виборів міжнародним стандартам. Це допомогло протидіяти російським заявам про нелегітимність пост революційного режиму, які були спрямовані на послаблення міжнародних позицій України.

Таким чином, Україні і Японії вдалося задовольнити власні інтереси стосовно один одного. Японська політика «Проактивний внесок до справи миру» (Proactive Contribution to Peace) як загальна

⁴⁷ *Japan-Ukraine Summit Meeting April 6, 2016*, http://www.mofa.go.jp/erp/c-see/ua/page4e_000412.html

⁴⁸ *Майстерня з ремонту одягу та взуття у Києві, Стomatологічна клініка в Києві*, http://www.ua.emb-japan.go.jp/itprtop_uk/00_000255.html

⁴⁹ *Допомога Японії Україні*, http://www.ua.emb-japan.go.jp/jpn/bi_ua/oda/160721_summary_ua.pdf

⁵⁰ *Japan urges Russia to commence Crimean talks*, <http://www.enca.com/world/japan-urges-russia-commence-crimean-talks>

зовнішньополітична доктрина нинішнього прем'єр-міністра Сіндзо Абе чи не найкраще проявила себе саме у процесі підтримки України в умовах агресії Росії⁵¹. Офіційному Токіо вдалося продемонструвати здатність до реалізації лідерського потенціалу Японії в глобальних масштабах. З іншого боку реалізація Японією саме такого курсу дозволяє Україні максимально зміцнювати свій потенціал в умовах агресії.

2.2. ЕКОНОМІЧНИЙ І ТЕХНІЧНИЙ ВИМІР ВЗАЄМОДІЇ

Японія як джерело модернізаційних ресурсів для України

Японія, одна із найбільш розвинених країн у світі і третя за розмірами номінального ВВП, цікава Україні, передусім, як джерело модернізаційних ресурсів – інвестицій, технологій, практик ведення бізнесу й організації державних інституцій. Фактично, такий пріоритет було задекларовано ще у Спільній декларації Україна-Японія 1995 року. Ця ідея неодноразово повторювалася у документах щодо напрямків двосторонніх взаємин, що підписувалися на найвищому рівні.

На сьогодні існує низка механізмів, які дозволяють Україні отримувати необхідні технології і ресурси для власної модернізації. Передусім, важливим механізмом у цій сфері є Офіційна допомога із розвитку (Official Development Assistance – ODA)⁵². ODA є механізмом офіційної державної допомоги. Даний механізм включає в себе надання на пільгових умовах кредиту в єнах для реалізації відповідного проекту. У 2005 році між Японським банком міжнародного співробітництва і Кабінетом Міністрів України було підписано угоду щодо розвитку міжнародного аеропорту

⁵¹ *Japan's Proactive Contribution to Peace*, http://www.japan.go.jp/tomodachi/2014/spring-summer2014/japans_roactive_contribution_to_peace.html

⁵² ODA, <http://www.mofa.go.jp/policy/oda/>

«Бориспіль»⁵³. Відповідно до цієї угоди, Україна отримала позику у 190,9 млн. дол. на 30 років під 1,5% для побудови терміналу «D» на тлі зростання кількості пасажирів міжнародного аеропорту «Бориспіль». Першопочатково передбачалося реалізувати цей проєкт до кінця 2010 року, однак термінал «D» було відкрито лише у 2012 році⁵⁴.

Також у рамках пакету фінансової допомоги від 24 березня 2014 року, який уряд Японії вирішив надати Україні, передбачалося проведення повної реконструкції і модернізації Бортницької станції аерації⁵⁵. На даний проєкт передбачалося виділити 1,1 млрд. дол. кредиту на 40 років під 0,1% річних. 2 червня 2015 року було підписано угоду між урядами України і Японії про цільовий кредит на реконструкцію станції⁵⁶. У березні 2016 року Японія виділила 380 млн. грн. на розробку технічної документації по проєкту. Повністю завершити підготовчий період планують до кінця 2016 року, після чого почнеться розробка тендерної документації та вибір генпідрядника⁵⁷. Відповідно до угоди, ним має стати японська компанія. Також передбачається, що не менше 30% залучених технологій будуть японськими. Загалом же реалізація цього проєкту дозволить не лише попередити екологічну катастрофу через фізичну зношеність основних фондів Бортницької станції, а й збільшить її потужність. Крім того, участь приватних японських компаній у цьому проєкті розглядається урядом Японії як засіб збільшення привабливості України для корпорацій. Тож успішна реалізація проєкту з модернізації станції може сприяти збільшенню японських ПІІ

53 *Кредитна угода Проєкту розвитку Державного міжнародного аеропорту "Бориспіль" між Японським банком міжнародного співробітництва та Кабінетом Міністрів України*, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/392_027

54 *Кримиївирази «Борисполя»*, http://forbes.net.ua/ua/magazine/forbes/1368190-kruti-virazhi-borispolya#_0

55 *Japan's Assistance to Ukraine*, <http://www.mofa.go.jp/files/000032431.pdf>

56 *Signing of Japanese ODA Loan Agreement with Ukraine*, https://www.jica.go.jp/english/news/press/2015/150615_02.html

57 *Україна завершує підготовку до реконструкції Бортницької станції аерації*, http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248940330&cat_id=244276429

в українську економіку, оскільки зробить Україну більш відомою для приватного японського капіталу.

Іншим механізмом взаємодії із Японією, який використовувався для модернізації України, є Схема зелених інвестицій (GIS). Даний механізм функціонує в рамках Кіотського протоколу. Японія у 2004 році вітала рішення України ратифікувати протокол, вбачаючи у цьому ще одну можливість для взаємовигідного співробітництва⁵⁸. Відтоді між представниками двох країн почалися консультації щодо можливості використання цього механізму для посилення співпраці. 14 липня 2008 року було підписано Меморандум щодо схеми зелених інвестицій, а 18 березня 2009 року – відповідну угоду під час першого в історії двосторонніх відносин візиту прем'єр-міністра України до Японії⁵⁹. У 2009 і 2010 роках було підписано угоди щодо продажу Україною Японії загалом 44 млн. одиниць установленної кількості.

Однак реалізації даних проектів передувала ситуація, яка могла перерости у дипломатичний скандал у відносинах між Україною і Японією. У 2010 році стало відомо про те, що на рахунках Державного казначейства не залишилося грошей, які Україна отримала від Японії для реалізації проектів у рамках програми схем зелених інвестицій. Причиною називалося нецільове використання грошей попереднім урядом Юлії Тимошенко на виплату пенсій. Лише після внесення змін до угоди про купівлю одиниць установленної кількості у вересні 2010 року, а також поновлення залишків коштів у червні 2010 року було відновлено довіру між сторонами у реалізації проектів у рамках Кіотського протоколу⁶¹.

58 *The New Phase of developing Japan-Ukraine Relations*, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/ukraine/meet0406.html>

59 *Memorandum between the Government of Japan and the Government of Ukraine on co-operation in the implementation of the UN Framework Convention on Climate Change and its Kyoto Protocol in accordance with Articles 6 and 17 of the Kyoto Protocol*, <https://www.env.go.jp/press/files/jp/11824.pdf>

60 *Japan-Ukraine Joint Statement*, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/ukraine/joint0903.html>

61 *Guideline for Implementing the Green Investment Scheme (GIS)*, http://climategroup.org.ua/upl/Guid_Implement_GIS_JP.pdf

Не в останню чергу це сталося через позицію японської сторони, яка хотіла попередити міжнародний скандал. Хоча сама новина про нецільове використання Україною коштів стала шоком для японської сторони і негативно позначилося на іміджі нашої держави. Так само викликали питання прозорість реалізованих проектів і ефективність застосування наданих коштів протягом 2010-2013 років⁶². Як наслідок, у квітні 2014 року уряд Японії заявив, що до кінця березня 2015 року Україна має реалізувати проекти у рамках схем зелених інвестицій⁶³. При цьому усі невикористані гроші мають бути повернуті Японії для попередження можливого нецільового використання. Хоча спочатку японська сторона навіть обговорювала можливість скасувати програму як таку і вимагати негайне повернення грошей. У результаті, у березні 2016 року Україна повернула Японії 2,5 млн. євро невикористаних грошей⁶⁴.

У процесі реалізації цих угод на гроші Японії було проведено ремонт із метою збільшення теплозбереження та енергоефективності 374 закладів інфраструктури, а також проведено повну модернізацію 135 вагонів Київського метрополітену із використанням японських технологій компанією «Іточу» для зменшення затрат електроенергії на 40%⁶⁵. Окрім того, у червні 2015 року в рамках програми GIS Японія передала Україні 1566 авто із гібридним приводом для нової поліції. Однак складно назвати цей проект повністю успішним, адже оскільки, незважаючи на значну кількість відремонтованих і модернізованих об'єктів, Україна так і не змогла повністю використати потенціал механізму зелених інвестицій. Більше того, проблеми, які виникали в процесі реалізації цієї програми у 2010 і 2014 роках, що ставили її під загрозу, від-

⁶² Як зливали "кіотські" мільйони, http://gazeta.dt.ua/energy_market/yak-zlivali-kiotski-milyoni-lishe-sobi-vlada-ukrayini-mozhe-zavdyachuvati-za-tescho-yiyi-diti-merznut-i-ne-mayut-normalnih-umov-dlya-navchannya-.html

⁶³ Ukraine races to spend carbon cash after Japan sets deadline, <http://af.reuters.com/article/commoditiesNews/idAFL6NON03TT20140408?pageNumber=2&virtualBrandChannel=0>

⁶⁴ Україна повернула Японії невикористані "кіотські" мільйони, <http://www.pravda.com.ua/news/2016/02/26/7100446/>

⁶⁵ Церемонія запуску на лінію модернізованих вагонів Київського метрополітену, http://www.ua.emb-japan.go.jp/itprtop_uk/00_000071.html

бувалися винятково із провини української сторони, що негативно позначалося на двосторонніх відносинах із Японією. Не в останню чергу те, що проект у рамках схеми зелених інвестицій був реалізований, можна вважати наслідком бажання японської сторони не допустити кризи у двосторонніх взаєминах.

При цьому, японський приватний капітал продовжує вивчати потенціал України шляхом здійснення ознайомчих візитів щодо можливості реалізації спільних проектів. У серпні 2014 року відбувся візит бізнес-делегації Японії до України. У візиті взяли участь представники 20 відомих корпорацій, а також Міністр економіки, торгівлі і промисловості Японії. У рамках цього візиту було підписано меморандум із модернізації вітчизняних ТЕС. Окрім того, в жовтні 2015 року під час візиту до України парламентської групи дружби «Україна-Японія» було презентовано План енергетичної політики України (Energy Policy Master Plan for Ukraine), який був розроблений японським Міністерством економіки, торгівлі і промисловості для посилення енергоефективності України⁶⁶. У цьому документі, зокрема, йшлося про можливість залучення японського кредитного капіталу і технологій для збільшення ефективності українських вугільних ТЕС. 21 червня 2016 року відбулися переговори щодо реалізації меморандуму 2014 року. Міністр енергетики України Віктор Насалик запевнив японську делегацію в тому, що проект заміни парової турбіни на Трипільській ТЕС буде обов'язково реалізований⁶⁷. Для цього Україна у березні 2016 року вже внесла зміни до оподаткування для полегшення ввезення японських технологій. Активно залученою до реалізації цього проекту має стати Японська організація розвитку нових видів енергії та промислових технологій (NEDO) і Toshiba (Mitsubishi). Фактично ж успішна реалізація цього пілотного проєк-

***Японський приватний капітал
продовжує вивчати потенціал України
шляхом здійснення ознайомчих візитів
щодо можливості реалізації спільних
проектів***

⁶⁶ *Energy Policy Master Plan for Ukraine*, <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245047137>

⁶⁷ *Ігор Насалик: українсько-японський пілотний проєкт щодо заміни парової турбіни на Трипільській ТЕС буде реалізований*, http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245122662

ту може відкрити можливість для залучення японських технологій для реалізації проекту з модернізації Бурштинської ТЕС.

Також розглядається можливість залучення японських компаній у подальший розвиток інфраструктури України. Під час візиту керівника КМДА Віталія Кличка до Японії у вересні 2016 року йшлося про можливість залучення японських компаній («Іточу» і «Сумітомо Корпорейшн») до побудови метро до Троєщини, а також використання японського капіталу і технологій для проекту сміттєспалювального заводу⁶⁸. Однак постає питання, коли Київ перейде до практичної реалізації проектів із залученням японських технологій і капіталу, адже про можливість залучення компанії «Іточу» до широкомасштабного будівництва метро у Києві говорять з 2010 року⁶⁹. Для створення відповідної зацікавленості в японського корпоративного капіталу уряд України міг би виступити гарантом реалізації такого проекту.

Процес залучення японського капіталу і технологій для реалізації модернізаційних проектів має неоднозначні результати, демонструючи як історії успіху так і більш суперечливі моменти щодо результативності

Отже, процес залучення японського капіталу і технологій для реалізації модернізаційних проектів має неоднозначні результати, демонструючи як історії успіху так і більш суперечливі моменти щодо результативності. Як наслідок, до сьогодні в українсько-японських так і не відбулося переходу від міжурядових проектів до модернізаційних проектів, які реалізуються в партнерстві між урядовими і корпоративними структурами, як це звично в практиці Японії. Така ситуація, в першу чергу, пояснюється попереднім суперечливим досвідом щодо реалізації проектів. Однак збереження інтересу японських приватних компаній дає підстави для певного оптимізму, хоча і ставить важке завдання перед Україною як переконати приватні японські компанії реалізувати проекти спрямовані на модернізацію нашої держави.

⁶⁸ Klitschko announced the results of negotiations in Tokyo, <https://day.kyiv.ua/en/article/economy/klitschko-announced-results-negotiations-tokyo>

⁶⁹ Japanese Itochu corporation wants to construct subway in Kyiv, <https://www.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/japanese-itochu-corporation-wants-to-construct-sub-57891.html>

Взаємна торгівля і прямі іноземні інвестиції

Зразковим прикладом інвестиційної співпраці можна вважати угоду, яка була підписана у квітні 2004 року між українським торгово-промисловим комплексом «Богдан» і японською компанією «Ісузу». Відповідно до цієї угоди, в Україні розпочалося виробництво автобуса середнього класу «Богдан А092» на основі конструкції компанії «Ісузу». Автобуси цієї марки продавалися не лише в Україні, а й експортувалися до Росії, Білорусі і Грузії. В Україні також добре представлена із 1993 року компанія JTІ (Japan Tobacco International), яка має фабрику у Кременчуку. Ця компанія перебуває у п'ятірці найбільших платників податків за результатами 2015 року і при цьому експортує свою продукцію до майже 20 країн світу. Таким чином, Україна виступає не тільки як імпортер готової японської продукції, а й виробник продукції, яка потім, на додачу до внутрішнього споживання, експортується на ринки третіх країн, зокрема і самої Японії.

Однак до останнього часу у більшості випадків українсько-японської торгівлі йшлося про імпорт в Україну готової продукції із високою доданою вартістю. А Україна була і залишається, передусім, експортером продукції сільського господарства і руд металів. Відповідно до статистичних даних 2015 року, загальний експорт України до Японії склав 235,568 млн. дол. (у 2014 році 209 млн. дол.)⁷⁰. Головні категорії українського експорту – це зернові на 96,460 млн. дол. (40,9%), тютюн і промислові замітники тютюну на 56,808 млн. дол. (24,1%), руди на 55,28 млн. дол. (23,3%), алюміній і вироби із нього на 12,149 млн. дол. (5,1%), чорні метали на 2,424 млн. дол. (1%). Водночас, імпорт до України із Японії склав 382,245 млн. дол. (у 2014 році 612,6 млн. дол.). Головні категорії імпорту із Японії – це засоби наземного транспорту 180,2 млн. дол. (47,1%), котли і машини на 42,378 млн. дол. (11%), електричні машини на 37,278 млн. дол. (9%), прилади й апарати на 22,062 млн. дол. (5%). З одного боку, така статистика показує скорочення дефіциту торгівлі із Японією на тлі збільшення українського експорту. А з іншого боку, це є наслідком зменшення купівельної спроможності українського населення. У 2008 році імпорт із Японії до України склав рекордні

⁷⁰ Зовнішньоекономічна діяльність України 2015, <http://www.ukrstat.gov.ua>

2,7 млрд. дол. при українському експорті в 115,2 млн. дол. Однак навіть за зміни загальних обсягів товарообігу і збільшенні українського експорту до Японії природа його не міняється.

Навіть за зміни загальних обсягів товарообігу і збільшенні українського експорту до Японії природа його не міняється

Частково нівелювати цю ситуацію має зростання зацікавленості японського бізнесу до створення нових підприємств на тлі підписання і силу набуття чинності угоди про зону вільної торгівлі з ЄС. У вересні 2015 року стало відомо про рішення японської компанії Fujikura відкрити підприємство із виробництва автомобільних комплектуючих (Яворівський район Львівської області) із можливістю розширення виробництва. А вже 14 квітня 2016 року відбулося спільне відкриття Президентом Порошенком і послом Шігекі Сумі першої лінії заводу компанії Fujikura на Львівщині. Після цього 30 вересня 2016 року прем'єр-міністр України Володимир Гройсман взяв участь у відкритті другої лінії заводу компанії Fujikura в Україні. Fujikura планує запустити ще 4 лінії, що в кінці кінців дозволить збільшити кількість працівників із 1,5 тисячі до 3 тисяч.

Іншою компанією, яка активно працює на українському ринку із 2003 року, є Yazaki Ukraine LLC. Ця компанія також займається в Україні виробництвом комплектуючих для автомобілів із подальшим їх експортом до ЄС. Виробничі потужності цієї компанії розміщені в Закарпатській області. У серпні 2016 року стало відомо про те, що компанія має намір найняти ще щонайменше одну тисячу працівників. Також компанія розглядає можливість відкрити повноцінне складання автомобілів. Інтерес до роботи в Україні також проявляла Marubeni Corporation, представники якої приїздили до України в жовтні 2014 року⁷¹. Дана компанія займається вітровими і сонячними електростанціями. Робота цієї компанії була б цікава для України у контексті не лише пошуку альтернативних джерел енергії, а й переходу до високих стандартів у сфері охорони довкілля.

⁷¹ Три японські компанії відкривають заводи в Україні, <http://znaj.ua/news/economics/30733/odrazu-tri-yaponski-kompaniyi-vidkrivayut-zavodi-v-ukrayini.html>

Також нівелювати кількісні дисбаланси у взаємній торгівлі могли б спільні проекти у сфері сільського господарства. Японія критично залежить від імпорту продукції сільського господарства – більше 60% продовольства імпортується. Тому, із одного боку українські компанії могли б виходити на японський ринок із своєю продукцією – на сьогодні українські компанії, які працюють саме в агропромисловому секторі, активно цікавляться можливостями виходу на ринок Японії⁷². З іншого боку, вивчається модель спільного виробництва сільськогосподарської продукції японськими і українськими компаніями, і вихід із нею на ринки третіх країн.

У питанні збільшення інвестиційної привабливості України для Японії особливо важливе значення мала розробка і підписання Угоди про сприяння і захист інвестицій 5 лютого 2015 року, яку було ратифіковано 3 червня того ж року^{73,74}. Цей крок був передбачений ще у 2011 році, відповідно до Декларації про глобальне партнерство. Підписання і ратифікація угоди віталася обома сторонами як крок, який сприятиме подальшому залученню японських інвестицій в економіку України. Особливо на цьому наголошував Президент Петро Порошенко під час зустрічі із японськими бізнесменами у квітні 2016 року, зокрема, у контексті можливого залучення японського капіталу для приватизації українських підприємств.

Однак підписання і ратифікація угоди не змогли повною мірою створити клімат для заохочення японських ПІІ в Україну. Не в останню чергу через дії українських органів влади. У червні 2015 року представники СБУ і МВС України проводили обшуки на підприємстві «Такеда Україна» із вилученням сер-

На сьогодні японські інвестиції складають лише 112 млн. дол., а сукупно із інвестиціями японських компаній у Європі, діяльність яких пов'язана із українським ринком, – 300 млн. дол

⁷² Українські компанії взяли участь у виставці органічної продукції BIOFACH JAPAN, <http://japan.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/44830-ukrajinsyki-kompaniji-vzyali-uchasty-u-vistavci-organichnoji-produkciji-biofach-japan>

⁷³ Signing of the Japan-Ukraine Investment Agreement, http://www.meti.go.jp/english/press/2015/0205_02.html

⁷⁴ Agreement between Japan and Ukraine for the promotion and protection of investment, <http://www.mofa.go.jp/files/000074843.pdf>

верів⁷⁵. Компанію звинуватили в ухиленні від сплати податків і митних зборів через неправильну реєстрацію препарату «Актовегін» як ліків замість біологічно активної добавки. Це змусило втрутитися до цієї справи Посольство Японії в Україні і порушити питання безпосередньо перед Президентом України, який пообіцяв особисто з'ясувати обставини ситуації і сприяти її вирішенню. Такі випадки не впливають позитивно на зростання іміджу України як країни, привабливої для інвестування. Як наслідок, на сьогодні японські інвестиції складають лише 112 млн. дол., а сукупно із інвестиціями японських компаній у Європі, діяльність яких пов'язана із українським ринком, – 300 млн. дол.⁷⁶. З одного боку, такі показники можна вважати досягненням, адже на початку 21 століття японські інвестиції до України склали лише 2,9 млн. дол. Однак, з іншого боку, японські інвестиції складають лише 0,2% від усіх залучених інвестицій протягом незалежності України⁷⁷.

Формальне підписання і ратифікація угоди про сприяння і захист інвестицій не повинні викликати ілюзії про створення справжніх умов для заохочення японських інвестицій в економіку України

Окрім того, існує ще низка проблем, які зменшують привабливість України в очах японського бізнесу. Це стосується практики сплати ПДВ наперед із подальшим його відшкодуванням урядом, а також неможливістю вільно в доларах репатріювати прибутки, отримані японськими компаніями в Україні, до материнської компанії. Тому формальне підписання і ратифікація угоди про сприяння і захист інвестицій не повинні викликати ілюзії про створення справжніх умов для заохочення японських інвестицій в економіку України.

Зі свого боку зацікавленість Японії в економічній сфері як країни із експортно-орієнтованою економікою проявляється через бажання мати доступ до ринку України. Із цією метою протягом усього часу існування двосторонніх відносин Японія надавала фінансову під-

⁷⁵ Японська фармацевтична компанія заявляє про "наїзди" МВС і СБУ - <http://www.epravda.com.ua/news/2015/06/10/546180/>

⁷⁶ Японія – наш надійний друг і глобальний партнер - <http://bintel.com.ua/uk/article/japonija-nash-nadezhnyj-drug/>

⁷⁷ Історія двосторонніх відносин Японії та України (Економічні відносини) Київень 2011 р. - http://www.ua.emb-japan.go.jp/ukr/bi_ua/factsheet/economy_u.pdf

тримку Україні, щоб стимулювати імпорт японської продукції. Зокрема, у 1995 році було надано фінансовий та експортний кредит на суму 200 млн. дол., у 2011 році було відкрито експортну кредитну лінію на 80 млн. дол., а у 2014 році як частину загального пакету допомоги було відкрито кредиту лінію для страхування торгівлі агентства Nippon Export and Investment Insurance (NEXI)⁷⁸. Останній крок став наслідком зростання ризиків у торгівлі з Україною через початок українсько-російського конфлікту. Окрім того, під час візиту Петра Порошенка до Японії було домовлено про продовження практики страхування експорту та імпорту японських товарів по лінії агентства Nippon Export and Investment Insurance (NEXI) – сторони домовилися про виділення до березня 2018 року ще близько 269 млн. дол. на кредитну лінію.

Однак із 2014 року японський бізнес почав розглядати Україну не лише як ринок для збуту готової продукції, а і як можливість створювати виробничі потужності для власних глобальних мереж міжнародного поділу праці. Передусім, це стосується вже згаданих компаній, які виробляють електричні кабелі для автомобілів. Підписання і початок дії Угоди про зону вільної торгівлі між Україною і ЄС у 2014 році зробило для японських компаній вигідним відкривати бізнес в Україні. При цьому логістичні витрати у разі відкриття підприємств мінімальні, адже, як показує практика компанії Fujikuga, як базу для ведення діяльності обирають саме західну Україну. Усе це відбувається на тлі того, що Японія і ЄС уже третій рік ведуть переговори щодо підписання власної угоди про зону вільної торгівлі, однак країнам досі не вдалося домовитися про всі деталі угоди⁷⁹. Привабливість України для японського бізнесу пов'язана також із високою кваліфікованістю робочої сили разом із її відносною дешевизною порівняно не лише із робочою силою сусідніх країн ЦСЄ, а й КНР. Однак Україна має чітко розуміти, що наявне сьогодні вікно можливостей щодо створення

***Україна має чітко розуміти, що
наявне сьогодні вікно можливостей
щодо створення японських
підприємств може виявитися
короткотерміновим***

⁷⁸ *Japan's Assistance to Ukraine March 2016 Ministry of Foreign Affairs of Japan* - http://www.ua.emb-japan.go.jp/jpr/bi_ua/oda/160318_assistance_en.pdf

⁷⁹ *EU-Japan FTA would boost growth more than TTIP*, <https://www.euractiv.com/section/trade-society/news/eu-japan-fta-would-boost-growth-more-than-ttip/>

японських підприємств може виявитися короткотерміновим, а відповідно, максимально використати цю можливість

Зі свого боку, Посольство Японії в Україні намагається максимально залучити японських інвесторів. Це все відбувається в рамках активної кампанії інформування щодо ситуації всередині і навколо України, де основною ідеєю є безпечність і спокій на більшій частині території країни, попри війну, яку розв'язала РФ. Тим самим, як постійно нагадує Посольство Японії, 90% території України є придатною для реалізацію інвестиційних проектів. Окрім того для просування позитивного іміджу України в Японії необхідно максимально використовувати потенціал наявних бізнес-контактів та іміджу бізнесменів, які активно працюють із Японією. Для прикладу інші українські компанії могли б налагоджувати контакти в Японії через компанію Ferrexpo, яка відкрила офіс в Японії в 2013 році⁸⁰.

2.3. ЯДЕРНА БЕЗПЕКА У ВІДНОСИНАХ УКРАЇНА-ЯПОНІЯ

Ще одним пріоритетним напрямком українсько-японських відносин є питання ядерної безпеки. Воно завжди було на порядку денному двосторонніх відносин, співпраця розвивалася відразу в декількох площинах.

Японія неодноразово виступила донором у Рахунок ядерної безпеки під егідою ЄБРР – у 1994 році на суму 19 млн. дол. і в 2008 році на суму 3,68 млн. дол. Усього ж по цьому проекту Японія виділила 53,1 млн. доларів. Цей проект має на меті створення у Чорнобилі сховища відпрацьованого ядерного палива для матеріалів із ЧАЕС, яка повністю припинила роботу у 2000 році. Паралельно із цим Японія надавала фінансову допомогу для реалізації проекту Новий Безпечний Конфайнмент. Усього для реалізації цього проекту Японія виділила 117, 3 млн. доларів. Його результатом стала побудова НБК на додачу до наявного «Укриття», термін експлуатації якого завершиться у 2023 році. Насування НБК на 4 енергоблок

⁸⁰ FERREXPO plc ("Ferrexpo" or the "Group") 2013 Full Year Results, http://www.ferrexpo.com/system/files/press/2013_full_year_results.pdf

ЧАЕС було завершено 29 листопада 2016 року. Однак повністю НБК почне функціонувати лише у 2017 році. Експлуатаційний термін НБК складає 100 років⁸¹. Окремо слід відзначити те, що Японія не припинила надавати фінансування на реалізацію проекту НБК навіть у 2011 році, коли ліквідація наслідків землетрусу, цунамі і аварії на АЕС Фукусіма вимагала від уряду концентрації усіх наявних ресурсів.

Іншими важливими напрямками співробітництва з ядерної безпеки є допомога щодо денуклеаризації, що передбачає захист та контроль над ядерними матеріалами. У рамках цієї програми Японія витратила 12 млн. доларів. Зокрема, протягом 2011-2015 років Японія надала 173 млн. єн на посилення безпеки Національного наукового центру Харківського фізико-технічного інституту. У рамках реалізації цього проекту головна увага була зосереджена на питаннях ідентифікації ядерних матеріалів в Інституті і гарантуванні їхньої фізичної безпеки.

Крім того, співробітництво у питаннях ядерної безпеки мало вимір і людської безпеки. Усього на допомогу постраждалим від аварії на ЧАЕС Японія виділила 27 млн. доларів. Ця допомога включала в себе закупівлю обладнання і медикаментів. Реалізація цих проєктів в Україні здійснювалася у тісній координації із ВООЗ, ЮНІСЕФ, Організацією Міжнародного Червоного Хреста, а також через проєкти Офіційної допомоги із розвитку.

Така активність Японії у відносинах з Україною у питаннях ядерної безпеки визначається бажанням сприяти міжнародному миру і безпеці через поширення високих японських стандартів у сфері ядерного нерозповсюдження і контролю над ядерними матеріалами, зважаючи на історичну ідентичність країни, яка пережила «Хіросіму і Нагасакі». Тим самим такий підхід також відображає японсь-

Активність Японії у відносинах з Україною у питаннях ядерної безпеки визначається бажанням сприяти міжнародному миру і безпеці через поширення високих японських стандартів у сфері ядерного нерозповсюдження і контролю над ядерними матеріалами

⁸¹ *Japan's Assistance to Ukraine March 2016 Ministry of Foreign Affairs of Japan, http://www.ua.emb-japan.go.jp/jpn/bi_ua/oda/160318_assistance_en.pdf*

кій підхід до проблематики лідерства в міжнародних відносин, а офіційному Токіо дає можливість грати одну із головних ролей у питанні ядерної безпеки і нерозповсюдження.

Однак після аварії на АЕС Фукусіма у березні 2011 році співпраця між Україною і Японією у питаннях ядерної безпеки перейшла у принципово іншу площину. Тепер уже Японія виступила у ролі держави, яка переймає досвід України у питаннях реагування на аварії на АЕС. 18 квітня 2012 року було підписано угоду між Україною і Японією про співробітництво у сфері поліпшення післяаварійного реагування на надзвичайні ситуації на атомних електростанціях⁸². Відповідно до цієї угоди, сторони зобов'язувалися обмінюватися наявною інформацією і технічним персоналом, проводити спільні семінари і заходи.

Механізм співпраці по лінії Чорнобиль-Фукусіма перетворився на найбільш активний і незалежний напрямок двосторонніх відносин, на якому проводиться найбільш систематична робота двома країнами

Як наслідок, уже 26 липня 2012 року було проведено перше засідання Комітету з ліквідації наслідків аварії. 18 липня 2013 року відбулося друге засідання спільного Комітету, на якому українська сторона розповіла про власний досвід щодо знезараження територій, моніторингу, управління ризиками, компенсації за завдану шкоду.

Водночас, японська делегація поділилася власним досвідом заходів, що були вжиті для ліквідації наслідків аварії на АЕС Фукусіма. Третє засідання спільного Комітету з ліквідації наслідків аварії відбулося 26 листопада 2015 року на базі Національного інституту стратегічних досліджень⁸³. Під час нього сторони не лише обмінялися досвідом, а й підписали спільний протокол щодо питань знезараження і відновлення уражених територій. Під час візиту Пре-

⁸² *Agreement between the government of Japan and the government of Ukraine concerning cooperation to advance aftermath response to accidents at nuclear power stations*, http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2012/4/pdfs/0418_02_01.pdf

⁸³ *Third Meeting of Joint Japan-Ukraine Committee for the Cooperation to Advance Aftermath Response to Accidents at Nuclear Power Stations*, <http://dazv.gov.ua/en/ofitsijni-dokumenti/news/third-meeting-of-joint-japan-ukraine-committee-for-the-cooperation-to-advance-aftermath-response-to-accidents-at-nuclear-power-stations.html>

зидента Порошенка до Японії йшлося, зокрема, про можливість визначити дати проведення четвертого засідання спільного Комітету. Як наслідок, 5-9 грудня 2016 року було проведено четверте засідання Комітету по ліквідації наслідків аварії. Отже, на сьогодні фактично механізм співпраці по лінії Чорнобиль-Фукусіма перетворився на найбільш активний і незалежний напрямок двосторонніх відносин, на якому проводиться найбільш систематична робота двома країнами.

Таким чином, у процесі еволюції двосторонніх відносин Україна і Японія перейшли від моделі донор-реципієнт у питаннях ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС до активної роботи щодо передачі українського досвіду після аварії на АЕС Фукусіма. Окрім того допомога, яку надавала і продовжує надавати Україна у питаннях ліквідації наслідків аварії на японській

АЕС має два важливих аспекти. Перш за все вона стала своєрідним джерелом м'якої сили України щодо Японії – японська сторона при зустрічах будь-якого рівня висловлює свою вдячність Україні за допомогу. Фактично завдяки саме співпраці по лінії Фукусіма-Чорнобиль японці вперше почали масово дізнаватися про Україну, до того як японські ЗМІ почали звертати увагу на нашу країну у контексті українсько-російської війни. З іншого боку співпраця у питаннях післяаварійного реагування є тим елементом, який буде на порядку денному двосторонніх відносин у найближчі декілька десятиків років. Тому подальша інституціоналізація співпраці Чорнобиль-Фукусіма (наприклад через відкриття українського офісу в Японії) дозволить зміцнити цей вимір українсько-японських відносин не залежно від стану справ у політичній чи економічній площині.

У процесі еволюції двосторонніх відносин Україна і Японія перейшли від моделі донор-реципієнт у питаннях ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС до активної роботи щодо передачі українського досвіду після аварії на АЕС Фукусіма

3. ХТО Є ХТО? ГРУПИ ІНТЕРЕСІВ І ГРУПИ ВПЛИВІВ

Діалог на найвищому рівні

Історично саме президенти України були рушієм відносин із Японією, що чітко демонструє кількість візитів, які були здійснені до цієї країни протягом усього часу існування двосторонніх відносин. Усього було здійснено 4 візити – у 1995, 2005, 2011 і 2016 роках. На противагу цьому прем'єр-міністр України відвідував Японію лише раз у 2009 році. Тому діяльність нинішньої Адміністрації Президента чітко вписується у цю тенденцію. Понад те, фактично можна говорити, що особисто нинішній Президент Порошенко є основним архітектором і рушієм відносин із Японією. Про це чітко свідчить не лише взаємний обмін візитами на рівні глав держави у 2015 і 2016 роках, але і започаткування неформальної практики переговорів у рамках Генеральної Асамблеї ООН. Переговори у такому форматі проводилися у 2015 і 2016 роках.

Саме президенти України були рушієм відносин із Японією, що чітко демонструє кількість візитів, які були здійснені до цієї країни протягом усього часу існування двосторонніх відносин

Подібна тенденція щодо зосередження формування і реалізації політики щодо України на найвищому рівні прослідковується в Японії. Історично саме Прем'єр-міністри Японії були архітекторами курсу офіційного Токіо щодо України. Як наслідок, саме нинішній очільник японського уряду Сіндзо Абе є головним гравцем на українському напрямку. Окрім того важливу роль у формуванні і реалізації порядку денного українсько-японських відносин грає Ячі Шотаро (голова Ради Національної Безпеки Японії).

Українська громада в Японії

На сьогоднішній день в Японії проживає близько 1,5 тисячі українців. Найбільше українців проживає у Токіо і його передмістях, а також у містах Кіото і Осака. Українську громаду в Японії об'єднує неформальна спільнота під назвою «Краяни», яка почала функціо-

нувати у березні 2000 року⁸⁴. Дане об'єднання українців серед низки пріоритетів ставить собі за мету популяризацію української культури і проведення різних публічних заходів для підтримки позиції України в Японії. Об'єднання нараховує 150 осіб.

У процесі своєї діяльності спільнота «Країни» провела низку важливих заходів, які мали на меті сприяння Україні в Японії. Серед найважливіших заходів можна назвати відзначення 10 річниці незалежності сходженням на гору Фудзі, збір підписів і відправка листа Прем'єр-міністру Дзюнітіро Коїдзумі у 2004 році із закликом не визнавати сфальсифіковані вибори Президента України, проведення маршів в Токіо у 2013, 2014, 2015 і 2016 роках, проведення пікету під посольством РФ в Японії із вимогою припинити агресію проти країни у березні 2014 року, проведення фестивалю «Молимося за мир в Україні» в квітні 2014 року, проведення українського дня в Йокогамі у жовтні 2014 року, проведення фестивалю «Український день» 20 листопада 2016 року у Токіо. Цікаво і те, що географія діяльності і заходів цієї організації постійно розширюється, особливо протягом двох останніх років, чому гарним підтвердженням є участь у міжнародному фестивалі у місті Токай в листопаді 2015 року, проведення вечору колядок у Домі дипломата в Йокогамі в грудні 2015 року чи проведення ходи вишиванок на честь 25-річчя незалежності України 3 вересня 2016 року в Нагоя⁸⁵.

Фактично агресія РФ проти України сприяла активізації української громади, яка намагається донести українську точку зору до японської громадськості. Окрім цього неодноразово було організовану збір коштів для лікування поранених українських військових. Востаннє збори коштів проводилися через продаж перекладеної на українську мову збірки самурайських поем⁸⁶. Так само

В Японії проживає близько 1,5 тисячі українців. Найбільше українців проживає у Токіо і його передмістях, а також у містах Кіото і Осака

⁸⁴ Українці в Японії, <http://japan.mfa.gov.ua/ua/ukraine-japan/ukrainians-in-japan>

⁸⁵ <https://www.facebook.com/ukrainians.japan/?fref=ts>

⁸⁶ У Японії продають "Самурайські пісні" для допомоги пораненим в АТО, http://gazeta.ua/articles/life/_u-aponiyi-prodayut-samurajski-pisni-dlya-dopomogi-poranim-v-ato/663898

українська громада зверталася до японського каналу NHK для того, щоб ті не використовували російську інформацію для висвітлення подій в Україні, а подавали її у більш зваженому вигляді.

Агресія РФ проти України сприяла активізації української громади, яка намагається донести українську точку зору до японської громадськості

Окрему увагу заслуговує той факт, що протягом 2004–2014 років існувала програма співробітництва Токійського аграрного університету і Національного університету біоресурсів і природокористування, коли 1–2 студенти щороку направлялися на навчання до Японії⁸⁷. Дана програма повністю фінансувалася японською стороною. Усього протягом часу існування цієї програми 10 українців завершили навчання, із яких частина залишилася в Японії, а частина повернулася до України для використання на практиці здобутих навичок. Окрім того і на сьогодні іще 5 студентів із України навчаються в ТАУ. За таких умов українській стороні слід порушити питання щодо поновлення програми паралельно із налагодженням співробітництва між іншими японськими і українськими ВНЗ для реалізації спільних програм щодо обміну студентами.

Тому можна сказати, що за чверть століття українська громада в Японії перетворилася на активного гравця щодо просування іміджу і інтересів України. Однак для максимального збільшення ефективності українських об'єднань необхідне активне залучення офіційного Києва. Як один із варіантів можна було б розглянути питання створення Українського культурного центру в Японії для координації зусиль і роботи на найбільш пріоритетних напрямках. До того ж не можна нехтувати потенціалом окремих українських особистостей, які довго живуть і працюють в Японії. Просуванню позитивного іміджу України сприяють Наталя Гудзій, українська бандуристка, яка працює довгий час в Японії. Її внесок у двосторонні відносини було відзначено у 2016 році, коли вона була нагороджена почесною грамотою МЗС Японії. Так само цікавим є приклад Олега Мацечука, який тренує збірну Японії із рапіри із 2003 року. Цього року його вихованці здобули першість на світових змаганнях.

⁸⁷ *Українці мають можливість навчатися в Японії. Історія вінничанина, який потрапив в Токіо, <https://vn.20minut.ua/lyudi/yak-vinnichani-vchatsya-u-yaponiyi-10484045.html>*

Комітет із економічного співробітництва з Україною Японської федерації бізнесу «Кейданрен»

Японська федерація бізнесу «Кейданрен», що існує з 1946 року, представляє близько 1,5 тисячі японських компаній. Метою цієї організації є сприяти корпоративній діяльності для сталого розвитку японської економіки і покращення життя японців⁸⁸. Окремі представники цього найбільшого в Японії об'єднання бізнесменів вперше відвідували Україну у 2003 і 2005 роках.

16-18 квітня 2007 року Україну вперше із цільовим візитом відвідала велика делегація японської федерації бізнесу «Кейданрен», до складу якої входили представники 30 найбільших японських компаній. Ця делегація склала основу Комітету із економічного співробітництва з Україною Японської федерації бізнесу «Кейданрен»⁸⁹. Японську делегацію цікавили перспективи економічного розвитку України, а отже, можливість здійснення інвестицій і питання вступу до СОТ і ЄС. Уже 20-22 лютого 2008 року делегація японської федерації бізнесу «Кейданрен» вдруге відвідала Україну. Цього разу за участю бізнес-делегації із Японії відбулося установче засідання Комітету із питань економічної співпраці Україна-Японія. 9-10 березня 2009 року у Японії відбулося друге засідання Комітету із питань економічної співпраці Україна-Японія за участю японської федерації бізнесу «Кейданрен» під час візиту групи радників прем'єр-міністра України⁹⁰. За результатами цієї зустрічі було підписано меморандум і саме на цьому засіданні йшлося про можливість залучити японську компанію «Іточу» до створення швидкісної залізниці із Києва до міжнародного аеропорту Бориспіль⁹¹.

⁸⁸ *About KEIDANREN*, <http://www.keidanren.or.jp/en/profile/pro001.html>

⁸⁹ *Анатолій Кінах зустрівся з представниками Японської федерації бізнесу "Кейданрен"*, http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=75372162

⁹⁰ *Історія двосторонніх відносин Японії та України (Економічні відносини)*, http://www.ua.emb-japan.go.jp/ukr/bi_ua/factsheet/economy_u.pdf

⁹¹ *Японцы готовы построить скоростную железную дорогу в Борисполь*, <http://kiev.segodnya.ua/kpower/japontsy-hotovy-pocroit-ckorocnuju-zheleznuju-dorohu-v-boricpol.html>

Внаслідок активізації відносин після візиту Януковича до Японії у вересні 2011 року після значної перерви у Києві було проведено третє засідання Комітету із питань економічної співпраці Україна-Японія, на якому сторони обговорювали перспективи реалізації спільних проєктів⁹². 14 листопада 2012 році в Токіо відбулося четверте засідання Комітету за участю Координаційної ради з питань економічного співробітництва з Японією і Комітету із економічного співробітництва із Україною Японської федерації бізнесу «Кейданрен». Основними питаннями було створення законодавчої бази для гарантування японських інвестицій і обговорення стану переговорів щодо ЗВТ із ЄС. Під час п'ятого засідання, яке мало місце 1 жовтня 2013 року, сторони обговорили можливість залучення японського капіталу і технологій до реалізації національних програм у сфері енергетики, сільського господарства та гірничо-видобувної галузі.

На базі японської федерації бізнесу «Кейданрен» відбулася зустріч Президента Порошенка із японськими підприємцями, під час якої компанії Fujikura і JTI презентували свій досвід роботи в Україні. Нарешті 21-24 листопада 2016 року під час візиту першого віцепрем'єр-міністра Степана Кубіва було проведено шосте засідання Координаційної Ради з економічного співробітництва Міністерства економіки та Комітету з питань України Японської федерації бізнесу «Кейданрен»⁹³. Під час засідання йшлося про можливість залучення японського капіталу до модернізації системи українських портів, а також побудову мосту в Миколаєві. Така тематика була обрана не випадково, адже японську сторону цікавить розвиток портового потенціалу для виходу на ринки ЦСЄ із найменшими логістичними витратами.

Таким чином, Комітет із економічного співробітництва із Україною японської федерації бізнесу «Кейданрен» перетворився на

⁹² *Україна розглядає Японію як стратегічно важливого партнера в промисловій, інвестиційній та фінансовій сферах, розвиток взаємовигідних економічних відносин з Японією є одним із пріоритетів зовнішньої політики України на міжнародній арені і, зокрема, в азіатському регіоні, <http://rada.gov.ua/print/57318.html>*

⁹³ *21-24 листопада Степан Кубів перебуватиме з робочою поїздкою у Японії, http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=249502038*

основний інструмент просування японських інтересів в Україні та взаємодії із офіційною владою. Активність роботи Комітету чітко демонструє зацікавленість японського бізнесу щодо діяльності на українському ринку. Однак сьогодні стоїть питання переходу до реалізації практичних проектів після консультацій. Японський бізнес, як неодноразово наголошувалося під час проведення засідань Комітету, чекає від української влади створення конкурентних умов для реалізації інвестиційних проектів. Підписання угоди про сприяння і захист інвестицій у цьому плані є лише початком цього процесу. Тому уряд України міг би у спільній координації із японським бізнесом визначити один чи два найбільш пріоритетних проекти і виступити у ролі фінансового і політичного гаранта щодо їх реалізації. Оскільки в іншому випадку виникають об'єктивні питання щодо ефективності даного механізму українсько-японської взаємодії — проведення 6 засідань протягом 2008-2016 років поки що не увінчалися жодним практичним проектом.

Комітет із економічного співробітництва із Україною японської федерації бізнесу «Кейданрен» перетворився на основний інструмент просування японських інтересів в Україні

Японське агентство з міжнародного співробітництва (JICA)

Японське агентство із міжнародного співробітництва є урядовою організацією, яка займається реалізацією проектів по лінії офіційної допомоги із розвитку. Хоча у її нинішньому вигляді ця інституція існує із 2008 року, у своєму попередньому вигляді Японське агентство із міжнародного співробітництва функціонує з 1954 року.

Співробітництво між Україною і Японським агентством із міжнародного співробітництва (JICA) базується на основі угоди між урядом України та урядом Японії про технічне співробітництво та грантову допомогу від 1 липня 2004 року⁹⁴. Як наслідок, 22 травня 2006 року було підписано протокол між Японським агентством із міжнародного співробітництва і НТУУ КПІ щодо реалізації проекту по створенню «Українсько-японського центру» як складової частини НТУУ

⁹⁴ Угода між Урядом України та Урядом Японії про технічне співробітництво та грантову допомогу, http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/392_024

КПІ. Відповідно до цього протоколу, JICA протягом 2006–2011 років фінансувала функціонування центру.

Фактично, Японське агентство із міжнародного співробітництва займається практичною реалізацією двосторонніх міжурядових проектів. На сьогодні співпраця включає імплементацію проекту з реконструкції Бортницької станції аерації, оскільки саме із JICA уряд України у червні 2015 року підписав кредиту угоду щодо отримання ресурсів на реалізацію цього проекту. Окрім того, ця організація була безпосередньо залучена до реалізації угод 2014 і 2015 років про надання позик на здійснення економічних реформ. Наразі розглядається можливість активного залучення цієї організації до побудови нового мосту у Миколаєві, посилення енергоефективності в Україні через модернізацію Трипільської ТЕС із можливістю залучення до модернізації Бурштинської ТЕС, розвитку альтернативних джерел енергії, створення української національної інфраструктури геопросторових даних⁹⁵⁹⁶⁹⁷.

Під час візиту Петра Порошенка до Японії у квітні 2016 року йшлося про можливість відкриття у Києві постійного офісу JICA разом із офісом Японської організації сприяння зовнішньої торгівлі (JETRO)⁹⁸. Такий крок має дозволити посилити співробітництво із інвесторами, а також спростить реалізацію великого переліку нинішніх двосторонніх проектів. Фактично, українська сторона може порушити питання щодо відкриття офісів цих організацій для забезпечення потреб країн ГУАМ, із якими у Японії існує вищезгаданий механізм співпраці.

⁹⁵ Японська агенція з міжнародного співробітництва (JICA), http://ukravtdor.gov.ua/4489/mizhnarodne_spivrobitnytstvo_ta_investytsii/yaponska_ahentsiia_z_mizhnarodnoho_spivrobitnytstva_jica.html

⁹⁶ Японське агентство міжнародного співробітництва (JICA) готове надати допомогу в сфері енергоефективності, <http://saee.gov.ua/uk/news/490>

⁹⁷ Мінагрополітики разом з Урядом Японії працюють над створенням Національної інфраструктури геопросторових даних в Україні, <http://minagro.gov.ua/en/node/22256>

⁹⁸ Японія відкриває в Україні два офіси для розвитку співпраці, - віце-прем'єр Зубко, http://ua.censor.net.ua/news/383272/yaponiya_vidkryye_v_ukrayini_dva_ofisy_dlya_rozvytku_spivpratsi_vitsepremyer_zubko

Міжпарламентське співробітництво

Міжпарламентські контакти між двома країнами почалися у 1995 році. Голова Верховної Ради України відвідував Японію двічі – у 2003 і 2012 роках. Україну двоє голів палат парламенту Японії відвідували у 1997 і 2011 роках. Окрім того відбувалися взаємні візити українських і японських парламентарів на рівні комітетів і підкомітетів.

У 1997 році на багатопартійній основі була створена Парламентська асоціація дружби «Японія-Україна», яку очолив колишній міністр фінансів Японії Йошімаса Хаяші⁹⁹. Після цього її очільником був Хакуо Янагісава. На сьогоднішній день її очолює Ейсукі Морі, міністр юстиції Японії у 2008-2009 роках, який очолює спеціальний комітет із вивчення питань ядерної енергетики. Саме цей механізм став основним японським інструментом по міжпарламентському співробітництву із Україною. Представники цього об'єднання відвідували Україну в 1997, 2003, 2006, 2013 і 2015 роках. Під час останнього візиту представників Парламентської асоціації дружби «Японія-Україна» у вересні-жовтні 2015 року відбулися зустрічі із керівництвом Верховної Ради України і прем'єр-міністром України. Японська сторона, в особі Ейсукі Морі, чітко демонструвала свій інтерес до розвитку співробітництва у питаннях енергетики та представила план щодо збільшення енергоефективності. Цей план передбачає можливість залучення японських технологій і компаній для реалізації проектів в Україні. Окрім того, японська сторона порушує питання щодо організації чергового візиту голови Верховної Ради України до Японії.

Зі свого боку в Верховній Раді функціонує депутатська група із міжпарламентських зв'язків із Японією, яку наразі очолює Леонід Ємець. У квітні 2015 року делегація українських парламентарів перебувала з візитом у Японії по програмі, яка фінансувалася Японським агентством із міжнародного розвитку щодо відновлення демократії в Україні. Основними питаннями була боротьба з корупцією

⁹⁹ *Ten years of Japan-Ukraine friendship*, http://www.japantimes.co.jp/opinion/2002/02/02/commentary/world-commentary/ten-years-of-japan-ukraine-friendship/#.WEFO9HSg_Dc

в Україні і можливість залучення японських технологій для розвитку альтернативної енергетики. Окремо 22-23 лютого 2016 року відбувся візит очільника парламентського Комітету у закордонних справах Ганни Гопко до Японії. Під час візиту було проведено зустрічі із головою комітету Палати представників із закордонних справ і оборони Масахіса Сато і керівником Парламентської асоціації дружби «Японія-Україна».

Інтенсивність і якість міжпарламентського між країнами поступається взаємодії на рівні керівництв країн і урядів України і Японії

Фактично ж можна говорити про те, що інтенсивність і якість міжпарламентського між країнами поступається взаємодії на рівні керівництв країн і урядів України і Японії. Окрім того фактично стоїть питання, що чергова активізація міжпарламентської взаємодії має перерости у нову якість. Оскільки до цього взаємні візити парламентарів обох країн зводилися до обміну думками і інформування один одного щодо стану Україна має максимально використати зацікавленість нинішнього очільника Парламентської асоціації дружби «Японія-Україна» Ейсуке Морі у питаннях розвитку спільних проєктів у енергетичній сфері. З іншого боку можливе використання авторитету і впливу як цього об'єднання так і його керівника для просування питання подальшої лібералізації візового режиму.

4. НАЯВНІ ТА ПОТЕНЦІЙНІ КОНФЛІКТИ І РИЗИКИ У ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИНАХ

1. МОЖЛИВІСТЬ ЗМІНИ ПОЛІТИКИ ЯПОНІЇ ЩОДО УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ТЛІ ВИРІШЕННЯ ПРОТИРІЧ МІЖ ТОКІО І МОСКВОЮ ЩОДО 4 ОСТРОВІВ КУРИЛЬСЬКОЇ ГРУПИ.

Із поверненням до влади у грудні 2012 року прем'єр-міністр Сіндзо Абе одним із пріоритетів своєї зовнішньої політики визначив вирішення територіальних суперечок із РФ щодо 4 островів Курильської групи. При цьому у своєму бажанні підтримувати діалог із Кремлем задля створення основи для вирішення протиріч Прем'єр-міністр Японії ішов всупереч політиці США – гарним підтвердженням цьому була присутність Сіндзо Абе на відкритті Зимових олімпійських ігор у Сочі в лютому 2014 року, тимчасом як лідери США і більшості країн ЄС відмовилися бути присутніми. Агресія Росії проти України привела до рішення Японії ввести обмежувальні заходи і санкції щодо Росії як частину координованої політики G7 у відповідь на політику Кремля. Однак це не змусило Токіо відмовитися від ідеї вирішити територіальні суперечки. Участь Сіндзо Абе у Далекосхідному економічному форумі у Владивостоці на початку вересня 2016 року, а також виступ у Парламенті наприкінці вересня 2016 року чітко підтвердили це. Тож виникає питання, наскільки успішно і далі офіційному Токіо вдасться одночасно проводити політику солідарності з Україною у формі обмежувальних заходів і санкцій щодо Росії і намагатися вирішити територіальні суперечки із РФ.

Імовірність. *Середня.* Готовність Японії продовжувати санкції і обмежувальні заходи щодо Росії визначається, перш за все бажанням недопущення подібного сценарію щодо островів Сенкаку/Даоюйдао і позицією США щодо питання українсько-російської війни. Тому більш імовірним видається сценарій скасування Японією санкцій щодо Росії внаслідок відмови Вашингтону від такої політики, аніж внаслідок намагання японського уряду вирішити територіальні суперечки із РФ. Японія ж у питанні санкцій і врегулювання територіальних суперечок далі дотримується офіційної

політики відмови розглядати ці питання в пакеті для знаходження компромісу. Однак повністю виключати можливість одностороннього скасування Токіо антиросійських санкцій не можна – особливо на тлі постійної демонстрації з боку уряду Японії бажання вирішити територіальні суперечки і нарешті підписати мирну угоду із Росією. Востаннє це чітко показали переговори Сіндзо Абе і Володимира Путіна на саміті АТЕС в листопаді 2016 року. Це створює у РФ враження, що Японія зацікавлена у вирішенні питання статусу 4 островів більше, ніж російська сторона, що дасть змогу пов'язати це питання із санкціями.

Не в останню чергу ситуація щодо складності знайти баланс між політикою підтримки України в умовах російської агресії і бажанням зняти усі протиріччя у двосторонніх відносинах із РФ пов'язана із тим, що фактично саме російська тематика є головною у дослідженні нашого регіону. Внаслідок цього Україні виділяється другорядна роль, часто вона розглядається через призму російських інтересів.

Як уникнути? Подальша підтримка Японією України в умовах російської агресії через продовження чинних обмежувальних заходів і санкції та надання допомоги вимагає двох кроків. Передусім, активної взаємодії із офіційним Токіо через апелювання до уже зроблених заяв про те, що агресія РФ щодо України є не лише питанням європейської, а й глобальної безпеки. Як наслідок, Японія як один із лідерів світового співтовариства і держава, яка постулює примат міжнародного права, має і далі тримати нинішній курс щодо РФ у контексті її агресії проти України до повного відновлення довоєнного статус-кво. Лише так офіційний Токіо зможе показати свою відданість задекларованим принципам. Крім того, посольство України в Японії має активно взаємодіяти із американським посольством, щоб координувати і просувати спільну позицію щодо політики, яку має проводити офіційний Токіо у контексті українсько-російської війни.

2. ЗАГОСТРЕННЯ ПРОТИРІЧ МІЖ ЯПОНІЄЮ І КНР В АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ, ЩО МОЖЕ ЗМУСИТИ УКРАЇНУ ОБИРАТИ СТОРОНУ У ЦЬОМУ ПРОТИСТОЯННІ.

Відносини між Японією і КНР як двома провідними державами Східної Азії мають циклічний характер – періоди погіршення відносин змінюються певним покращенням. На сьогодні відносини між Токіо і Пекіном знову входять у фазу гострого протистояння щодо лідерства в регіоні. Новий період загострення супроводжується розширенням ареалу протиборства, який на сьогодні охоплює не лише традиційний територіальний конфлікт щодо приналежності спірних островів Сенкаку/Даоюйдао у Східно-Китайському морі, а й територіальні суперечки у Південно-Китайському морі. У цих умовах Україна може постати перед необхідністю обирати між двома країнами. Водночас, для офіційного Києва відносини як з Японією, так з КНР мають особливе значення, позаяк кожна із цих держав є важливим партнером для задоволення Україною власних національних інтересів.

Імовірність. *Низька.* Україні вдавалося підтримувати партнерські відносини як із КНР, так із Японією протягом останніх 25 років. Навіть попри той факт, що для КНР Україна була важливим джерелом військових технологій, які використовувалися для модернізації Народної армії Китаю – особливо яскраво це проявилось під час продажу КНР недобудованого авіаносця «Варяг», що викликало занепокоєння з боку Японії. Однак Україна має чітко розуміти усі ризики від продовження військово-технічного співробітництва із КНР для діалогу із Японією.

Як уникнути? Україна і надалі має реалізовувати політику невтручання у територіальні суперечки у Східно-Китайському і Південно-Китайському морях, тим самим мінімізуючи можливість небезпеки необхідності робити вибір між КНР і Японією у цих суперечках. При цьому офіційний Київ може виступити із заявою щодо того, що, з точки зору України, усі суперечки у Східній Азії мають вирішуватися винятково у відповідності із міжнародним правом, що, зокрема, означає попередження застосування сили для вирішення протиріч.

3. ВТРАТА НИНИШНЬОЇ ПОЗИТИВНОЇ ДИНАМІКИ УКРАЇНСЬКО-ЯПОНСЬКИХ ВІДНОСИН НА ТЛІ НЕДОСТАТНЬОЇ УСПІШНОСТІ ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНОГО РЕФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ.

Імовірність. *Висока.* На тлі недостатнього прогресу у ключових напрямках внутрішньодержавного реформування в Україні зберігається можливість повернення до звичайної практики українсько-японських взаємин, яка існування до цього — активізація із обранням нового Президента із подальшим вичерпанням імпульсу. Як наслідок, позитивна динаміка 2014-2016 років у двосторонніх відносинах так і не переросте у нову якість.

Як уникнути? Україна має правильно використати наявне вікно можливостей у відносинах із Японією, яке відкрилося протягом двох останніх років. На практиці це має відобразитися в успішній реалізації проекту ОДР щодо модернізації станції аерації у Бортничах із залученням японських фірм, відповідно до угоди. Досвід залучення приватних японських компаній до реалізації урядових програм в Україні може створити базу для подальшого корпоративного інвестування. Крім того, перед Україною стоїть завдання на практиці реалізувати положення Угоди про сприяння і захист інвестицій 2015 року для попередження ситуації, яка сталася із японською фармацевтичною компанією «Такеда Україна». Лише таким чином Україна зможе максимально скористатися із зацікавленості японських компаній щодо створення підприємств на тлі підписання угоди про ЗВТ із ЄС.

5. РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Зважаючи на те, що Києву і Токію вдалося значною мірою протягом останніх років реалізувати порядок денний глобально-го партнерства, закріплений у декларації 2011 року, Україна має ініціювати підписання нового рамкового двостороннього документу на найвищому рівні для визначення пріоритетних напрямків майбутнього двостороннього співробітництва із Японією.
2. Україна і Японія повинні розглянути можливість підписання окремої політичної декларації щодо спільної протидії спробам ревізії наявного міжнародного порядку військовим чином і надання максимальної політичної допомоги у цьому питанні одне одному. Тим самим вдасться компенсувати відсутність спільної заяви по результатам візиту Президента України до Японії у квітні 2016 року. Окрім того така політична декларація дасть змогу закріпити усі заяви, які були зроблені очільниками України і Японії під час переговорів.
3. Необхідним є посилення міжпарламентської взаємодії на фоні чергового поживлення контактів між депутатами України і Японії. У цьому питанні особливу увагу слід зосередити на роботі із Парламентською асоціацією дружби «Японія-Україна» і її керівником колишнім Міністром юстиції Ейсуке Морі. Необхідно максимально використати зацікавленість керівника Парламентської асоціації дружби щодо співробітництва у сфері енергетики для початку реалізації пілотних проектів щодо модернізації українських ТЕС.
4. Критично важливим для українсько-японських відносин є успішна реалізація проекту реконструкції Бортницької станції аерації за проектом японської програми Офіційної допомоги із розвитку. Якісна і своєчасна реалізація цього проекту стане гарним сигналом для японських приватних компаній щодо можливостей корпоративного інвестування в Україну, зокрема через знайомство із країною у процесі реалізації цього проекту.

5. Україна має посилити економічний вимір відносин із Японією через максимальне використання зацікавленості японських компаній створенням підприємств в Україні на тлі підписання угоди про ЗВТ із ЄС. Українська сторона має чітко продемонструвати відданість Угоді про сприяння із захист інвестицій 2015 року, не допускаючи інцидентів, подібних до ситуації із підприємством «Такеда Україна». Окрім того, уряд має розглянути можливість зміни практики попередньої виплати ПДВ із подальшою компенсацією різниці і дозволити вільно репатріювати прибутки до материнської компанії – ці питання завжди розглядалися японським бізнесом як перешкода до інвестування.
6. Україна повинна реалізувати ідею створення офісів Японського агентства із міжнародного співробітництва (JICA) і Японської організації сприяння зовнішньої торгівлі (JETRO) в Києві, а також працювати над імплементацією пріоритетних проектів із цими організаціями.
7. Уряд України має виступити у якості політичного і фінансового гаранта реалізації 1-2 проектів із залученням Японської федерації бізнесу «Кейданрен». Оскільки на сьогодні критично важливо перейти від міжурядової співпраці до реалізації українсько-японських проектів у партнерстві між українським урядом і японським корпоративним капіталом.
8. Україна має розглянути питання створення власного Офісу у Японії щодо питань співробітництва із ліквідації наслідків аварії на АЕС Фукусіма. Така інституціоналізація допоможе і надалі зберігати позитивну динаміку в українсько-японських відносинах у питаннях післяаварійного реагування.
9. Необхідно посилити міжлюдський вимір двосторонніх відносин. Домовленість квітня 2016 року щодо спрощення процедури в'їзду в Японію для українців, які мають дипломатичні паспорти, має стати прологом переговорів щодо повної лібералізації візового режиму. Окремо необхідно розглянути ідею створення Українського культурного центру в Японії і посилити взаємодію між посольством України в Японії і місцевим об'єднанням українців «Краяни». Україна у просуванні

позитивного іміджу в Японії має спиратися також на відомих українців, які давно працюють в цій країні – таких як Наталя Гудзій чи Олег Мацерук.

10. Уряд України має вийти із ініціативою щодо відродження співпраці між Токійським аграрним університетом і Національним Університетом Біоресурсів і Природокористування щодо навчання українських студентів в Японії. Більше того Україна має вести переговори щодо розширення переліку закладів освіти двох сторін, які б реалізували спільні програми обміну і навчання.
11. Окрему увагу слід приділяти кадровому забезпеченню української дипломатичної місії в Японії. У місії сьогодні працює 6 осіб, хоча у 2009 році кадровий склад нараховував 12 осіб. В умовах посилення політичних і економічних контактів нинішній штат посольства не може повною мірою справлятися із поставленими завданнями.
12. Україна повинна почати систематичну роботу із японськими аналітиками і лідерами думок для того, щоб перетворитися на окремий напрямок досліджень регіонів ЦСЄ і пострадянського простору, а не розглядатися через призму дослідження РФ. Необхідно розглянути можливість організації ознайомчого візиту делегації японських дослідників і лідерів думок до України.

6. ПОДЯКА

Автор висловлює подяку фахівцям у Японії та Україні, які знайшли можливість поділитися своїм баченням співпраці між двома країнами під час підготовки цього аналізу. Окрема подяка Послу Японії в Україні *Шігекі Сумі*, а також *Дайсуке Кітаде* і *Юрію Кушнарьову*.

Окремо автор висловлює вдячність *Альоні Гетьманчук* і *Катерині Зарембо* за активну допомогу і сприяння у процесі написання цього дослідження.

